

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว เพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนยั่งยืน เป็นการศึกษาเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ทางภาคตะวันออกของไทย ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ เป็นอาณาเขตทางพื้นดินติดต่อกัน ใช้การปักปันเขตแดนด้วยหลักเขตแดน ตามแนวคลองธรรมชาติไม่กว้างมากนักและตามแนวเทือกเขาที่เป็นการแบ่งตามสันปันน้ำ ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวน แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาของการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว
2. แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง (Concept of Enhancement Village Community)
 - 2.1 นิยามและความหมาย
 - 2.2 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization Community)
 - 2.3 ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง (Self - Sufficiency Community)
 - 2.4 ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ (Safety & Peaceful Community)
 - 2.5 ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง (Strong Leadership Community)
 - 2.6 ชุมชนที่มีเครือข่าย (Networks of Community)
 - 2.7 ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality Community)
3. แนวคิดชุมชนยั่งยืน (Concept of Sustainable Community)
 - 3.1 นิยามและความหมาย
 - 3.2 ชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์ (Human Development Community)
 - 3.3 ชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว (Green Development Community)
 - 3.4 ชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ (Creative Development Community)
 - 3.5 ชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม (Social Development community)
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นมาของการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

หมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ได้รับการจัดตั้งตามโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย - กัมพูชา ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2521 ซึ่งกองทัพภาคที่ 1 โดย กองกำลังบูรพา พิจารณาเห็นว่าพื้นที่หน้าแนวคลองชลประทานบริเวณแนวชายแดนในเขตพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี ในขณะนั้น ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นจังหวัดสระแก้ว ตั้งแต่ อำเภอตาพระยา ไปจนถึงเขต อำเภอกลองหาด ซึ่งมีระยะทางประมาณ 165 กิโลเมตร ราษฎรไทยไม่สามารถเข้าไปทำกินได้ เป็นพื้นที่กว่า 200,000 ไร่ เนื่องจากหวั่นเกรงภัยอันตรายจากการสู้รบภายในประเทศ กัมพูชา ตลอดจน กบฏระเบิด, ทุ่นระเบิดและแนวพรมแดนที่ไม่ชัดเจน ขาดต่อการสังเกต นอกจากนั้นในบางครั้ง กองกำลังต่างชาติยังรุกล้ำเข้ามาในดินแดนของประเทศไทย

ภาพที่ 2-1 พื้นที่จังหวัดสระแก้วและอาณาเขตติดต่อ

การดำเนินงานโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ขณะนั้น มีจำนวนทั้งสิ้น 57 หมู่บ้าน กองทัพปกโดย กองทัพภาคที่ 1 เป็นผู้รับมอบอำนาจ ขอใช้พื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติ จากกรมป่าไม้ ตั้งแต่ปี 2532 – 2562 ระยะเวลา 30 ปี ต่อมาได้ปรับลดลงเหลือ 51 หมู่บ้าน พร้อมกับขอจัดตั้ง หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน เพิ่มเติมใหม่ จำนวน 19 หมู่บ้าน ตามแนวสมมติฐานการเคลื่อนที่ ของฝ่ายตรงข้ามที่จะเคลื่อนย้ายกำลังเข้ามาสู่ประเทศไทย ซึ่งอยู่ในอำเภอตาพระยา 9 หมู่บ้าน อำเภออรัญประเทศ 5 หมู่บ้านและอำเภอคลองหาด 5 หมู่บ้าน หมู่บ้านเหล่านี้ ได้รับการจัดสร้างที่ อยู่อาศัย สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการจัดสรรที่ทำกินให้ครอบครัวละ 14 ไร่ ที่อยู่อาศัยครอบครัว ละ 1 ไร่ แต่ละหมู่บ้านจะมีสมาชิก 150–200 ครอบครัว

โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย – กัมพูชา ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ในเรื่อง การจัด ให้มีระบบประชากรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ที่ให้ความเร่ร่อนด้วย ความมั่นคง และสภาพ เศรษฐกิจ ได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านที่ถูกตั้งตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 การ จัดให้มีการพัฒนา และระบบป้องกัน โดยจัดตั้งกำลังประชาชนเพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองและ หมู่บ้านได้ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการจัดระบบพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ ประชาชน มีความเป็นอยู่ที่ดี รายได้เพียงพอ พอกิน พออยู่ ยกระดับฐานะ มีการศึกษาสูงขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป พัฒนา องค์กรประชาชน ให้เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพและมีศักยภาพในการตอบสนองงานการต่อสู้เบ็ดเสร็จ ของกองทัพปก สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคง วางรากฐานให้กับเยาวชนรุ่นหลังสามารถสืบ หอดเจตนารมณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับวิสัยทัศน์ในการทำงาน คือ การจัดระบบป้องกันและการสื่อสารให้ครอบคลุม พื้นที่ชายแดน ชุมชนมีความเข้มแข็งภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนพื้นที่ชายแดนได้ อยู่อาศัยอย่างสงบสุข สันติ และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมได้เข้ามา มีส่วนร่วมในการประเมิน มีการลาดการณ์และเตรียมการรับมือกับสถานการณ์ล่วงหน้า โดย ดำเนินงานตามพันธกิจ 5 ประการ คือ งานด้านระบบป้องกัน งานด้านระบบสื่อสาร งานด้านจัด ระเบียบพื้นที่ชายแดน งานด้านการปฏิบัติการจิตวิทยาและการประชาสัมพันธ์ ตลอดจน งานด้าน การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้หมู่บ้านเป้าหมายมีความพร้อมในทุกระบบโดยประชาชนใน หมู่บ้านเป้าหมายมีอุดมการณ์ร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากภัย 9 ประการ ได้แก่ ยาเสพติด การหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย การลักลอบซื้อ – ขายสินค้าหนีภาษี โรคระบาด ผู้หลบภัย จากการสู้รบ - แรงงานเถื่อน ขบวนการค้าประเวณีข้ามชาติ ขบวนการโจรก่อการร้าย และ ขบวนการโจรกรรมข้ามชาติ

ปัจจุบันการดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองตามแนวชายแดนไทย ได้ยุติบทบาทลง ทั้งนี้ ความสิ้นสุดของโครงการยังไม่ได้มีการกล่าวถึง แต่ได้เปลี่ยนรูปแบบการดำเนินการ โดยให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดนยังคงเป็นปัญหาที่ต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะปัญหาที่กระทบกระเทือนต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนปัญหาที่กระทบต่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ ดังนั้น กองกำลังบูรพา ในฐานะหน่วยงานทหารที่รับผิดชอบความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว จึงต้องริเริ่มและดำรงความต่อเนื่องในการพัฒนา โดยพยายามให้ประชาชนเป็นกลไกหลักในการพัฒนา เพื่อป้องกันภัยคุกคาม และสิ่งที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ พร้อมกับประสานความร่วมมือไปยังฝ่ายกัมพูชา ใช้เวทีการประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย-กัมพูชา ด้าน ทท.1 กับ ภูมิภาคทหารที่ 5 ครั้งที่ 10 (RBC- 10) เมื่อ มี.ค.49 เป็นเครื่องมือ ซึ่งผลการประชุม สามารถนำมาเป็นตัวอย่างของความร่วมมืออันดีในระดับพื้นที่ชายแดนทั้งสองฝ่าย โดยได้จัดตั้ง “โครงการหมู่บ้านชายแดนสีข้าวคู่ขนาน ไทย-กัมพูชา” โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จาก กระทรวงการต่างประเทศ และจังหวัดสระแก้ว มาอย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน จึงใช้ชื่อว่า “โครงการหมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ไทย-กัมพูชา”

การดำเนินงานโครงการ ได้ใช้กรอบแนวคิดของชุมชนเข้มแข็ง ขับเคลื่อนชุมชนให้ปลอดภัยจากภัยคุกคามต่างๆ โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด พร้อมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผลลัพธ์สุดท้ายคือ ต้องการให้หมู่บ้านชายแดนทั้งสองฝั่งมีความกินดี อยู่ดี มีความสงบอย่างยั่งยืนโดยบูรณาการ หน่วยราชการภาครัฐ/เอกชน ในพื้นที่ ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา รวมถึงหน่วยทหาร/ตำรวจ ร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมในทุกระบบได้แก่

1. ระบบป้องกัน ดำเนินการเพื่อให้ชุมชน มีระบบป้องกัน หมู่บ้าน/ชุมชน ในระดับชุมชน เฝ้าระวัง การป้องกัน การแก้ปัญหา และการฟื้นฟูชุมชน จากภัยคุกคามทุกรูปแบบ เช่น ภัยจากยาเสพติด จากการทำผิดกฎหมายทุกรูปแบบ ตลอดจนภัยคุกคามจากธรรมชาติ
2. ระบบครอบครัวเครือญาติ ที่จัดว่าเป็นระบบที่เล็กที่สุดของพื้นฐานสังคม มุ่งเน้นเสริมสร้างความรู้ และทักษะการสร้างรายได้ มีพฤติกรรม ที่เหมาะสมกับฐานะรวมทั้งให้ระบบครอบครัว ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์พร้อมทั้งใช้หลักคุณธรรม จริยธรรม มาใช้สร้างความสัมพันธ์อันดี และความอบอุ่น ให้เกิดภายในครอบครัว
3. ระบบเศรษฐกิจ ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานสายกลาง ด้วยการคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว

4. ระบบการศึกษา โดยถ่ายทอด แบบแผน กฎเกณฑ์ หน้าที่ คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม ความรู้ ทักษะความชำนาญต่างๆ ความรู้เท่าทัน ความรู้การพัฒนาอาชีพ ตลอดจนค่านิยม และความเชื่อต่างๆ

5. ระบบวัฒนธรรม ธรรมรงค์ให้มีความห่วงแหน และเห็นคุณค่าของค่านิยม วัฒนธรรม ตลอดจนส่งเสริมความรู้ให้รู้จักคิด และสามารถถ่วงถ่วงเลือกใช้วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับชุมชน ธรรมรงค์คัดค่านิยมวัฒนธรรมความฟุ่มเฟือย

6. ระบบสาธารณสุข เน้นการป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก จัดให้มีระบบบริการที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และเป็นธรรมธรรมรงค์การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพให้เหมาะสม โดยเฉพาะการบริโภคที่ถูกต้อง และการออกกำลังกายสม่ำเสมอ ใช้อุปกรณ์ป้องกันเพื่อลดความเสี่ยงต่ออันตราย

7. ระบบความเชื่อ และศาสนา โดยการอบรม และส่งเสริมให้สมาชิกเชื่อฟัง คำสอนของศาสนา อำนวยความสะดวกแก่กิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนมุ่งเน้นการปฏิบัติตามคำสอนมากกว่าพิธีกรรม หรือ สัญลักษณ์

ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการปฏิบัติ ตั้งแต่ การให้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ รับผล และสุดท้ายคือการแก้ไข ซึ่งทั้งหมดที่ผ่านมาได้ดำเนินการตามขั้นของการปฏิบัติ 7 ขั้น ภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยระดับต่างๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินการ

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว กองกำลังบูรพา จึงได้กำหนดขั้นการดำเนินงานออกเป็น 4 ขั้น ได้แก่

1. ขั้นการเตรียมการ ทำการสืบสภาพหมู่บ้าน และทบทวนกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ทราบถึงปัญหาของหมู่บ้าน และความต้องการที่จะแก้ไขปัญหา และส่งเสริมให้มีประชาคมในหมู่บ้านเป้าหมาย เพื่อให้มีการคัดเลือกผู้นำธรรมชาติ และผู้นำจัดตั้ง ที่จะเป็นผู้แทนของหมู่บ้าน เข้าร่วมกิจกรรมในขั้นต่อไป โดยให้ทุกหน่วยประสานความร่วมมือกับอำเภอ ในพื้นที่รับผิดชอบ จัดการประชุมร่วมกันแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อขับเคลื่อนหมู่บ้าน และเป็นพี่ปรึกษา ของการดำเนินการโครงการฯ

2. ขั้นการสัมมนา/ประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะทำงานของหมู่บ้านในโครงการเข้าร่วมการสัมมนาการกำหนดแผนแผนยุทธศาสตร์ของหมู่บ้าน โดยให้หน่วยในพื้นที่ และผู้แทนจากอำเภอ เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการของคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายไทย

3. ขั้นการดำเนินการ ดำเนินการฝึกอบรมวิทยากร เพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็น วิทยากรฝึกอบรมราษฎรในหมู่บ้านเป้าหมาย หลังจากนั้น หน่วยเฉพาะกิจที่รับผิดชอบพื้นที่อำเภอ จัดการ

ฝึกอบรมให้แก่ประชาชนทั้งสองประเทศ เพื่อให้เกิดความรู้ และมีความสัมพันธ์ร่วมกัน นำไปสู่ ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยใช้วิทยากรที่ได้ผ่านการฝึกอบรม และวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ โดย ดำเนินการอย่างน้อย 3 กิจกรรม ได้แก่ การฝึกอบรมผู้นำหมู่บ้าน การฝึกอบรมค่ายพลังประชา ไทยป้องกันภัยยาเสพติด และการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบคู่ขนานไทย – กัมพูชา ทั้งนี้ได้จับเคลื่อนหมู่บ้านในความรับผิดชอบให้เป็นไปตามกรอบแนวคิด กระบวนการชุมชน เข้มแข็ง พร้อมๆให้มีการประเมินตนเอง ตามแบบประเมินหมู่บ้านที่คณะกรรมการได้จัดทำขึ้น

4. ขั้นตอนการประเมินผล ดำเนินการโดยแบ่งออกเป็น ดังนี้

4.1 การประเมินโดยคณะกรรมการ ประกอบด้วย ฝ่ายเสนาธิการ กองกำลังบูรพา, รองผู้บังคับหน่วยเฉพาะกิจ และผู้แทนจาก 4 อำเภอชายแดน ร่วมประเมิน ด้วยการตรวจสอบ สังเกตความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านต่างๆ ในโครงการในเรื่อง วิถีการดำเนินชีวิต สภาพถิ่นที่อยู่ อาศัย ให้มีความน่าอยู่ เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีความสวยงาม การปรากฏข่าวสาร เกี่ยวกับ สถานการณ์ยาเสพติดในพื้นที่ และสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปทุกระบบสังคม

4.2 การประเมินตนเอง โดยการส่งเสริมให้ชุมชน/หมู่บ้าน จัดตั้งคณะกรรมการ หมู่บ้าน เป็นผู้พิจารณาประเมินแต่ละบ้านของสมาชิก พร้อมกับ ใช้เวทีประชาคม ร่วมพิจารณา แสดงความคิดเห็น เป็นส่วนรวม หากพบว่าบ้านใด มีความพร้อมและมีการพัฒนาอยู่ในระดับที่ ส่วนรวมพอใจ ก็จะได้รับพิจารณาเป็นบ้านสีขาว พร้อมกับมีการมอบสัญลักษณ์ให้ และหาก ปรากฏข่าวสารว่าบ้านใด เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ก็จะได้รับพิจารณาถอดถอนออก ซึ่งการ ดำเนินการดังกล่าว จะเป็นสิ่งกระตุ้นให้ราษฎรในหมู่บ้านเกิดความร่วมมือ และต้องการเป็นที่ ยอมรับในสังคมของชุมชนตนเอง พร้อมกับการประเมินระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง

หมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ปี 2549 (งบประมาณ จ.สระแก้ว) จำนวน 4 หมู่บ้าน

ฝั่งไทย

1. บ.เนินสมบูรณ์ อ.อรัญประเทศ
2. บ.เขาส่องแคบ อ.คลองหาด
3. บ.เนินสมบูรณ์ อ.ตาพระยา
4. บ.อ่างศิลา อ.โคกสูง

ฝั่งกัมพูชา

- บ.กลางเจ็บ อ.มัลย์
- บ.ฝรั่งเศสตาย อ.พนมปีก
- บ.กระดืบทมอ อ.ทมอพวก
- บ.ชมรมอ่างศิลา อ.โอโจรว

หมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ปี 2550 (งบประมาณ จ.สระแก้ว) จำนวน 10 หมู่บ้าน

ฝั่งไทย

1. บ.เขาลูกช้าง อ.ตาพระยา
2. บ.ทับทิมสยาม 03 อ.ตาพระยา
3. บ.คลองแสง อ.ตาพระยา

ฝั่งกัมพูชา

- บ.จังกาโก้ อ.สวายจิก
- บ.ทะนง อ.ทมอพวก
- บ.บึงตะกวน อ.ทมอพวก

4. บ.หนองหญ้าแก้ว อ.โคกสูง	บ.ตำบลห้า อ.โอโจรว
5. บ.หนองจาน อ.โคกสูง	บ.ทำนบตัด อ.โอโจรว
6. บ.ป่าไร่ใหม่ อ.อรัญประเทศ	บ.ป่าไร่ อ.ปอยเปต
7. บ.โคกสะแบง อ.อรัญประเทศ	บ.ประชากระดาน อ.ปอยเปต
8. บ.หนองปรือ อ.อรัญประเทศ	บ.มัลย์ อ.มัลย์
9. บ.คลองหว่าใหม่ อ.อรัญประเทศ	บ.บังเบ็ง อ.มัลย์
10. บ.เขาคิน อ.คลองหาด	บ.กิโลสิบสาม อ.ตำบอง

หมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ปี 2551 (งบประมาณ จ.สระแก้ว จำนวน 4 หมู่บ้าน
ฝั่งไทย ฝั่งกัมพูชา

1. บ.ทัพเขียม อ.ตาพระยา	บ.จังกาโก้ อ.สวายเจก
2. บ.แสง อ.ตาพระยา	บ.มะฮอสลือบ อ.สวายเจก
3. บ.คลองน้ำใส อ.อรัญประเทศ	บ.คลาเจือบ อ.มัลย์
4. บ.หนองเอี่ยน อ.อรัญประเทศ	บ.โอเคต่อน อ.มัลย์

หมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ปี 2551 (งบประมาณ จ.สระแก้ว) จำนวน 4 หมู่บ้าน
ฝั่งไทย ฝั่งกัมพูชา

1. บ.โนนหมากมุ่น อ.โคกสูง	บ.ชมรมโอบายเจียน อ.โอโจรว
2. บ.ศิลารัตนพัฒนา อ.โคกสูง	บ.ทำนบตัด อ.โอโจรว
3. บ.สลองคอง อ.อรัญประเทศ	บ.คลาเจือบ อ.มัลย์
4. บ.ผ่านศึก เขต 3 อ.อรัญประเทศ	บ.เก้าสาม อ.มัลย์

หมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ปี 2551 (งบประมาณ กต.) จำนวน 12 หมู่บ้าน
ฝั่งไทย ฝั่งกัมพูชา

1. บ.ทัพเสรี อ.ตาพระยา	บ.มะฮอสลือบ อ.สวายเจก
2. บ.ทัพไทย อ.ตาพระยา	บ.สระต้ามัง อ.ทมอพวก
3. บ.ร่มไทร อ.ตาพระยา	บ.บึงตะกวน อ.ทมอพวก
4. บ.ดอนไร่ฝ้าย อ.โคกสูง	บ.ตำบลป้อม อ.โอโจรว
5. บ.โนนสูง อ.โคกสูง	บ.ตำบลห้า อ.โอเบยเจียน
6. บ.กุดฝือ อ.โคกสูง	บ.โจ๊กเจย อ.โอเบยเจียน
7. ทุ่งรวงทอง อ.อรัญประเทศ	บ. บ.คลาเจือบ อ.มัลย์
8. บ.ผ่านศึก เขต 1 อ.อรัญประเทศ	บ.เก้าสาม อ.มัลย์
9. บ.วังมน อ.อรัญประเทศ	บ.โอเคต่อน อ.มัลย์

10. บ.เขาสารภี อ. อนุรักษ์ประเทศ	บ.กิโถเกล้า อ.ลำภาฐาน
11. บ.เขาดงอ้อ อ.คลองหาด	บ.โอจอด อ.พนมปีก
12. บ.ทับทิมสยาม 05 อ.คลองหาด	บ.พนมปีก อ.ลำภาฐาน

หมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ปี 2552 (งบประมาณ กค.) จำนวน 20 หมู่บ้าน

ฝั่งไทย

1. บ.เจียงค้ำ อ.ตาพระยา
2. บ.โคกทหาร อ.ตาพระยา
3. บ.ทัพสยาม อ.ตาพระยา
4. บ.โคกสูง อ.โคกสูง
5. บ.หนองเสม็ด อ.โคกสูง
6. บ.ดอนหลุม อ.โคกสูง
7. บ.หนองสิม อ.โคกสูง
8. บ.หนองมั่ง อ.โคกสูง

ฝั่งกัมพูชา

- บ.มะฮอสละออบ อ.ทมอพวก
- บ.มะฮอสละออบ อ.ทมอพวก
- บ.จังกาโก้ อ.สวายจิก
- บ.โชคชัย อ.โอโจรว
- บ.ตำบลปรั อ.โอโจรว
- บ.โอบายเจ็อน อ.โอโจรว
- บ.ตำบลมุย อ.โอโจรว
- บ.แด้ อ.สวายเจก

หมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ปี 2552 (งบประมาณ กค.) จำนวน 20 หมู่บ้าน (ต่อ)

ฝั่งไทย

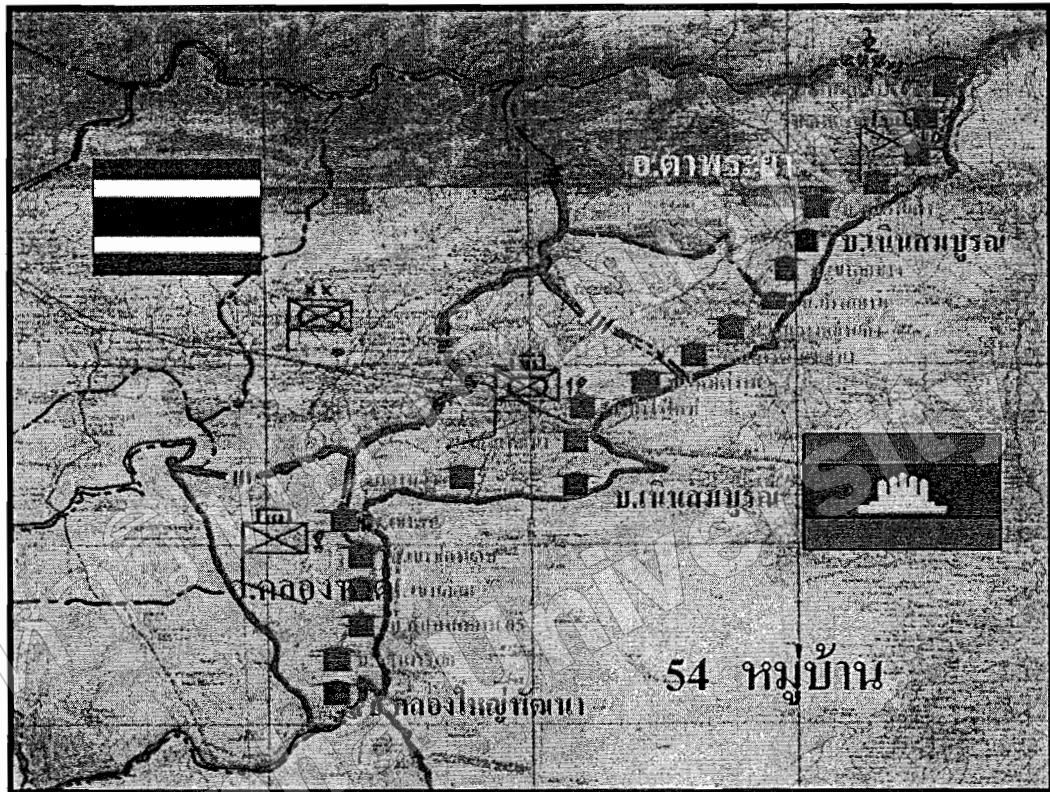
9. บ.แสนสุข อ.อนุรักษ์ประเทศ
10. บ.ใหม่ปากช่อง อ.อนุรักษ์ประเทศ
11. บ.ท่าข้าม อ.อนุรักษ์ประเทศ
12. บ.โนนสังข์ อ.อนุรักษ์ประเทศ
13. บ.ผ่านศึก เขต 2 อ.อนุรักษ์ประเทศ
14. บ.โนนพัฒนา อ.อนุรักษ์ประเทศ
15. บ.ภูน้ำเกลี้ยง อ.อนุรักษ์ประเทศ
16. บ.ดง อ.อนุรักษ์ประเทศ
17. บ.ใหม่ดิงาม อ.อนุรักษ์ประเทศ
18. บ.ทับพริก อ.อนุรักษ์ประเทศ
19. บ.คลองหว่า อ.อนุรักษ์ประเทศ
20. บ.เขาดงอ้อ อ.คลองหาด

ฝั่งกัมพูชา

- บ.ไซเอธิ อ.มาลัย
- บ.สันติภาพ อ.มาลัย
- บ.ปอยเปต อ.โอโจรว
- บ.สตึงบอร์ค อ.โอโจรว
- บ.สวายปริ อ.มาลัย
- บ.โอบาปอ อ.มาลัย
- บ.ตรวนปราสาท อ.มาลัย
- บ.ตรวนปราสาท อ.มาลัย
- บ.ตรวยปราสาท อ.มาลัย
- บ.จะป้อก อ.มาลัย
- บ.ภูมิสะแก อ.มาลัย
- บ.ตวลปีอะ อ.พนมปรีก

ปัจจุบันหมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่ขนาน ไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของ กองกำลังบูรพา ได้รับการจัดตั้งแล้ว จำนวน 54 หมู่บ้าน โดยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอตาพระยา จำนวน 12 หมู่บ้าน อำเภอโคกสูง จำนวน 13 หมู่บ้าน อำเภออนุรักษ์ประเทศ จำนวน 24 หมู่บ้าน

และอำเภอคลองหาด จำนวน 5 หมู่บ้าน เช่นเดียวกับฝ่ายกัมพูชาที่ได้มีการจัดตั้งหมู่บ้านในลักษณะเดียวกันเช่นกัน โดยมีผลการดำเนินงานที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านตามแนวชายแดน ที่ดีขึ้น ตลอดจนการได้รับความร่วมมือในเรื่องการป้องกัน แก้ไขปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน ได้ในระดับหนึ่ง

ภาพที่ 2-2 ที่ตั้งหมู่บ้านเข้มแข็งคู่นานชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ผู้วิจัยจึงได้ให้ความสนใจต่อไปว่า หมู่บ้านตามแนวชายแดนที่ได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านชายแดนเข้มแข็งคู่นาน นั้น มีความเข้มแข็งอยู่ในระดับใด และสามารถพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืนได้หรือไม่อย่างไรนั้น เพื่อให้การศึกษา มีความสมบูรณ์ในทางวิชาการ เพื่อให้ทราบทิศทางการพัฒนาและสามารถสร้างตัวแบบการพัฒนาได้ จึงได้ทำการศึกษาแนวคิดในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน และชุมชนที่ยั่งยืน ดังต่อไปนี้

แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

1. ความสำคัญ นิยามและความหมาย

การศึกษาความหมายของชุมชน (Community) ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญต่อการกำหนดนิยามและความหมาย ซึ่ง ผู้วิจัย ได้เริ่มศึกษาความหมายตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524, หน้า 72) ที่ได้ให้ความหมายไว้ 3 แนว ดังนี้ คือ แนวที่ 1 เป็นกลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคมแต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมกันประสานกันในวงแคบกว่า แนวที่ 2 เป็น เขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่าง ไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ตันกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา และแนวทางสุดท้าย เป็น ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม จากความหมายดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ เดนนิส อี. บ็อบลิน (Dennies E. Poplin, 1979, p. 3) ที่กล่าวว่า ชุมชน เป็นคำที่ใช้เกี่ยวกับ การรวมตัวกันของหน่วยสังคมและที่อยู่อาศัย ที่ขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม โดยใช้คำเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง นคร และมหานคร ทั้งนี้ พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary of English (Oxford University, 2005) ได้ให้ความหมายของชุมชน เช่นเดียวกันว่า เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลการเป็นอยู่ร่วมกัน และสามารถยืนยันความหมายของชุมชนจาก มาร์ค เอส. โฮแมน (Mark S. Homan, 1994, p. 82 อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543, หน้า 26) ที่กล่าวถึง ชุมชนว่าเป็นกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน

นอกจากนี้ นักวิชาการของไทยก็ได้ให้ความหมายของชุมชน เช่นเดียวกัน โดยที่ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) กล่าวว่า เป็นองค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้ เช่นเดียวกับ กาญจนา แก้วเทพ (2538) กล่าวว่า เป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะ และอาชีพคล้ายคลึงกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้าน และผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นคนชุมชน

เดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา ถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย โดยที่ ประเวศ วะสี (2541) ได้เพิ่มเติมความหมายว่าเป็นคนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสั่งการ หรือการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้ ชัยนิตย์ วรธนะภูติ (2536) ยังกล่าวสนับสนุนว่าเป็น การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิต จึงมีการกำหนดรูปแบบของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ ชุมชน หมายถึง สังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติและยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนด้วย” นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของคำว่าชุมชนในระดับเดียวกัน ว่า “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่ง “หมู่บ้าน” หมายถึง การกระจุกตัวของบ้านหลาย ๆ บ้านหรือหลาย ๆ ครัวเรือนในพื้นที่แห่งหนึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด ภายหลังทางราชการได้กำหนดให้เป็น “หมู่บ้าน” ในความหมายทางราชการ

จากคำนิยามที่ได้รับการยืนยันข้างต้น สามารถสรุปความหมายของ “ชุมชน” ตามที่นักวิชาการทั้งด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ได้เสนอความคิดเห็นไว้ ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปความหมายของชุมชน ไว้ดังนี้

“ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ในอาณาเขตบริเวณหนึ่ง อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีความรักหมู่คณะ และเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันและการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีการสื่อสารติดต่อกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน รวมถึงมีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายที่ชุมชนมีความต้องการร่วมกัน

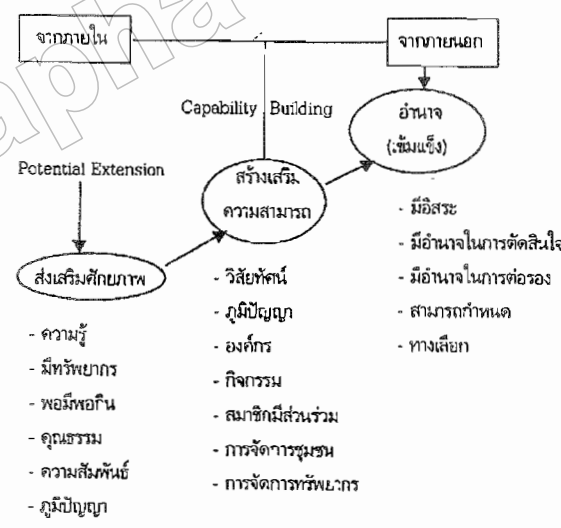
และจากการศึกษาความหมายของชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งสถานะและพื้นฐานของชุมชนแต่ละชุมชนที่รวมตัวกันขึ้นนั้น ย่อมมีปัจจัยที่เกื้อกูลและไม่เกื้อกูลต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่แตกต่างกัน ซึ่งทั้งนี้ ได้พบว่า มีนักวิชาการสาขาต่างๆ ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งว่า เป็นชุมชนที่มีศักยภาพ มีความรัก ความสามัคคี จงรักภักดีต่อชุมชน ทุกคนใฝ่เรียนรู้ มุ่งพัฒนาตนเองให้มีพลังความคิด พลังสติปัญญา เพื่อการพึ่งพาตนเองได้ในทุกด้าน มีระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน คนมีวิถีชีวิตที่ประหยัดคอบม มีการผลิตที่หลากหลาย รู้จักวางแผนจัดการทรัพยากร สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ด้วยตนเอง ทุกคนมุ่งหวังประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ชุมชนมีเสถียรภาพ มีสันติสุข เพราะในชุมชนมีคุณธรรมนำชีวิต ทั้งนี้ มีนักวิชาการที่ยืนยันต่อความหมายดังกล่าวนี้ ได้แก่

ประเวศ วะสี (2541), ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์ (2541), สมหวัง วิริยะปัญญานนท์ (2550), อุทัย คุลเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540)

2. องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

การศึกษาองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง ได้มีนักวิชาการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากมาย ซึ่งในแต่ละบุคคล ก็ได้เน้นในเฉพาะเรื่อง ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ดังนี้

ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์ (2541) กล่าวถึงลักษณะของ “ชุมชนเข้มแข็ง” คือ เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) ที่ตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การลงมือทำ การร่วมมือทำเป็นกลุ่ม เป็นความจริง ผลการเรียนรู้จะเป็นพลังปัญญา พัฒนาชุมชนของตนได้ เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตนเอง (Common Management) คือ วางแผน (Planning) การจัดองค์การ การจัดการ (Organizing) ลงมือดำเนินการตามแผน (Implementing) และการประเมินผล (Evaluating) ที่ควบคู่ไปกับการกำกับงาน (monitoring) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) ที่สมาชิกมีความผูกพันภักดีกับชุมชน รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน มีผลประโยชน์ในปัจจุบันหรือในอนาคตร่วมกันกับชุมชน และเป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) คือ มีความสันติสุข มีคุณธรรม มีคุณภาพ มีความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ประองคองรู้รักสามัคคี รู้จักการจัดการชุมชน มีผู้นำ คือ มีพลังในการวางแผนเพื่อชุมชน ตามภาพที่ 2

ภาพที่ 2-3 ฟังความคิดของการพัฒนาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

และนอกจากนี้ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) ยังได้กล่าวถึงการพัฒนาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนหรือการพัฒนาชุมชนแบบการจัดการ ต่อไปอีก คือ การรู้จักตนเอง มีวิสัยทัศน์ของหมู่บ้าน มีนโยบายพัฒนาชุมชนแบบจัดการ มีการเพิ่มความรู้ ความสามารถ และการฝึกอบรม ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ ด้านสังคมวัฒนธรรม การรักษาความสมดุลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างพันธมิตร เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการจัดการ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาและวิจัย การคิดถึงการพัฒนาเชิงจัดการ ต้องมีโครงการ มีแผน ใช้ศักยภาพและความรู้ในชุมชนเชื่อมโยงกับที่อื่น ๆ ต้องคิดถึงผลกำไรทางสังคมและมีวิธีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ในขณะที่ สมณะ โพธิรักษ์ (2544) ได้กล่าวถึง ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง ไว้ดังนี้ คือ เป็นสังคมที่เห็นได้ชัดในลักษณะของคนมีศีล มีคุณธรรม มีอารยธรรม เป็นสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่เป็นภาระผู้อื่น มีงาน มีกิจการที่มั่นคง ชยัน สร้างสรรค์ ขวนขวาย กระตือรือร้น กิเลสเล็กน้อย อยู่กันอย่างผาสุก สุขภาพแข็งแรง จิตใจเบิกบานร่าเริง ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่รุ่งเรืองฟุ้งเฟื่อง ไม่ผลาญเปล่า สุรุษสุราย มีความประณีต ประหยัด แต่เอื้อเฟื้อสละแจกจ่าย ไม่มีอาชญากรรม ไม่มีอบายมุข ไม่มีทุจริตกรรม มีความพร้อมเพรียง สามัคคี อบอุ่นและเป็นเอกภาพ พร้อมเพรียงกันทำงาน งานที่เป็นกุศล เป็นภาพรวมของความสามัคคี สามารถพึ่งตายกันได้ สัมผัสได้ในความเป็นปึกแผ่นแน่นหนาของความเป็นภราดร มีความแน่นในตัวเอง ไม่ฟ้าม ไม่หลวม เป็นเรื่องของจิตวิญญาณ มีพฤติกรรมที่สอดคล้อง มีอิทธิพล มีฤทธิ์มีแรง ลักษณะไปในทางดีงาม เป็นชุมชนที่แข็งแรง มั่นคง ยืนหยัด ยั่งยืน เป็นสังคมที่สร้าง “ทุนทางสังคม” มีประโยชน์คุณค่าต่อผู้อื่นและสังคมทั่วไปในรอบกว้าง “ทุนทางสังคม” คือการเสียสละอย่างแท้จริง เป็นชุมชนอุดมสมบูรณ์ แต่ไม่สะสม กักตุน หรือกอบโกย เป็นชุมชนมีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เสียสละอย่างมีความสุข และเห็นคุณค่าของคนตามศรัทธา เสียสละอย่างมีความสุข

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังให้ความสนใจต่อการศึกษาถึงองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนเข้มแข็ง ของ ชีระพงษ์ แก้วหาญ (2544, หน้า 62-65) โดยมีสาระที่สำคัญตามภาพที่ 3

ภาพที่ 2-4 องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน

ประเวศ วะสี (ม.ป.ป.) กล่าวว่า การสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้น อาจเริ่มด้วยการทำความเข้าใจวิสัยทัศน์เมืองไทยน่าอยู่ ด้วยการจินตนาการตามปัจจัยพื้นฐาน 8 ประการ คือ 1. เป็นท้องถิ่นแห่งความเป็นธรรม 2. ท้องถิ่นแห่งความพอเพียง 3. ท้องถิ่นแห่งความไม่ทอดทิ้งกัน 4. ท้องถิ่นแห่งความปลอดภัยและสันติภาพ 5. ท้องถิ่นแห่งความเป็นประชาสังคม 6. เป็นท้องถิ่นแห่งความงาม ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศิลปะ 7. ท้องถิ่นแห่งการเรียนรู้ และปัญญา และ 8. ท้องถิ่นแห่งสุขภาวะ ซึ่งเป็นท้องถิ่นที่คนทั้งมวลมีความสุขภาวะทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญา

ไมตรี อินทุสุต (2550) กล่าวถึง “การสร้างชุมชนเข้มแข็ง” ต้องมีองค์ประกอบ “7 ก” เป็นพื้นฐานขั้นต้นที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน คือ 1. แกนนำ 2. กลไกการบริหารจัดการ ต้องมี กระบวนการ มีกรอบการทำงาน ใน 3 คำ เป็นอย่างน้อย ก - ข - ค คือ ก แรก คือ กฎ กติกา กล ยุทธ์ ข ข้อมูล ค ความรู้ 3. กลุ่ม 4. กองทุน 5. กิจกรรม 6. การเกษตร 7. การเมือง ท้องถิ่น แผนชุมชนจะบังเกิดได้ดีปัจจัยสำคัญอยู่ที่การเมืองในชุมชน ต้องอยู่บนฐานของ ธรรมชาติ อนาคต. จะมีบทบาทสำคัญเข้ามาดูแลสนับสนุนงบประมาณ และร่วมเป็นภาคีหนึ่งในการขับเคลื่อนชุมชน เพราะท้องถิ่นมีหน้าที่โดยตรงในการดูแลความสุข ความปลอดภัย สุขอนามัยของคนในชุมชน เพราะท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพในแต่ละพื้นที่ เป็นเจ้าของปัญหา และเจ้าของชีวิตของคน ด้วย

อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ได้อธิบายลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นที่คาดหวังและต้องการคือ เป็น ชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้น ในทางกายภาพหรือรูปธรรม คือสมาชิกชุมชนมีศักยภาพ มีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ฯลฯ ในทางจิตวิญญาณ คือ สมาชิกของชุมชนมีค่านิยมความเชื่อค้ำชูสูงส่งอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนและสมาชิกในชุมชน มีความรักใคร่สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน ฯลฯ เป็นชุมชนมีศักยภาพที่พึ่งพิงตนเองได้ในระดับที่สูง โดยมีทุนแรงงาน ทรัพยากร เพื่อการยังชีพของบรคอบครัวตนเอง แม้จะมีการพึ่งพิงภายนอก ก็อยู่ในลักษณะที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ การเลือกสรร การตัดสินใจ การมีส่วนร่วมสูง ไม่ว่าด้านอาชีพ การศึกษา การกินอยู่ ประเพณี การรักษาพยาบาล ฯลฯ เป็นชุมชนที่สามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายในของชุมชน กำหนดแนวทางของการแก้ปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะ เป็น ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ และเป็นชุมชนที่พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ สร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี ฯลฯ มีผลให้ชุมชนมีความรู้และความสามารถที่จะพัฒนาตนเอง และถ่ายทอดความรู้นั้นได้อย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ ได้เสนอ ปัจจัยที่สร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง จากการศึกษาพบว่า มาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนอน (Horizontal) เป็นโครงสร้างที่มีเงื่อนไขให้เกิดความร่วมมือ และเกิดการมีส่วนร่วมของคนทั้งหมดได้อย่างกว้างขวาง เปิดโอกาสให้บุคคลได้

เรียนรู้และแสดงศักยภาพอย่างอิสระ เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้เกิดขึ้นหรือดำรงอยู่ได้นั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนเป็นตัวกำหนดสำคัญ

2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (แบบยังชีพ) เป็นระบบที่มุ่งตอบสนองความต้องการเพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก และเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากร วิถีชีวิต ชุมชน โครงสร้างทางสังคม ค่านิยม การศึกษาเรียนรู้ รวมทั้งความสัมพันธ์เชิงสังคม และระดับปฏิสัมพันธ์ของชุมชน จึงนับเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เงื่อนไขที่สำคัญ ที่จะทำให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้คือ ชุมชนเป็นเจ้าของและมีอำนาจ มีสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากน้อยเพียงใด

3. ค่านิยมจากศาสนธรรม เป็นปัจจัยที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ของชุมชนที่เข้มแข็งด้วยการส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นหรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต เป็นการเรียนรู้ของบุคคล ในลักษณะของ“กระบวนการ” ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เกิดขึ้นด้วยตนเอง หรือด้วยการเรียนรู้จากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม สามารถพัฒนาตนเองและสังคม กระบวนการศึกษาของชุมชน มีส่วนสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนเป็นอย่างมาก

5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ คือกลไกรูปธรรมในการนำชุมชนไปตามค่านิยมและความต้องการของชุมชน รวมทั้งแก้ไขและคลี่คลายปัญหาหรือวิกฤตการณ์ในชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาของท้องถิ่น ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีกลุ่มผู้นำที่มีอิสระในการตัดสินใจ มีค่านิยมที่ชุมชนยึดถือ และมีทักษะในการจัดการ จะต้องมีความสอดคล้องตามค่านิยมพื้นฐาน คือ คุณธรรม ได้แก่ ความเสียสละ อุดหนุน ซื่อสัตย์ เมตตากรุณา

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social relations) ที่แน่นแฟ้น มีเป้าหมายของความสัมพันธ์อยู่ที่คน คือการช่วยเหลือพึ่งพาและพัฒนากันและกันด้วยความปรารถนาดี รักใคร่ มีความเอื้ออาทรและเมตตากรุณาต่อกันในฐานะของเพื่อนมนุษย์ เกิดการพัฒนาจิตใจ มีจริยธรรม ไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน ก่อให้เกิดพลังของความร่วมมือร่วมใจในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ความสัมพันธ์เชิงสังคม เป็นระบบความมั่นคงและสวัสดิการในแบบของชุมชน คือไม่มีรูปแบบหรือตัวสถาบันทำหน้าที่ แต่ความสัมพันธ์กันเองของสมาชิก คือ ปัจจัยสร้างความรู้สึกมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ และหลักประกันของสวัสดิภาพและสวัสดิการของกันและกัน

7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งขึ้นได้ ทั้งนี้เพื่อการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสาร ทักษะคิด และเพื่อปรึกษาหารือใน

ปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญ ของการเกิดความเป็นปึกแผ่นและจิตวิญญาณชุมชน รวมถึงความร่วมมือในชุมชน เกิดการเรียนรู้และเกิดความร่วมมือร่วมใจระหว่างกัน

ปัจจัยแต่ละประการนี้ มีความเกี่ยวเนื่องและมีผลกระทบเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน อีกทั้งเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เพื่อสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

กาญจนา แก้วเทพ (2540, หน้า 53-59) เสนอเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนว่า พิจารณาได้จาก

1. ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ : สิ่งที่บ่งบอกความเข้มแข็งของชุมชน คือ การเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพขององค์กร นั่นคือ สมาชิกเพิ่มมากขึ้น มีการสืบทอดคนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามารับผิดชอบต่อภาระงาน ส่วนในมิติเชิงคุณภาพได้จากความรู้ความสามารถและทักษะ รวมทั้งความคิดและพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ อีกทั้งผู้นำอาจดูได้จากความสามารถและการประสานผลประโยชน์ สิ่งสำคัญที่ต้องดูอีกอย่าง คือ พลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวาและมีความต่อเนื่อง

2. ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม : ผลงานหรือกิจกรรมของกลุ่มมีความต่อเนื่อง ดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจกรรมใหม่ ๆ นอกจากนี้ พิจารณาได้จากความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤติ

3. ปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสภาพแวดล้อม : พิจารณาจากทุนด้านปริมาณของวัสดุที่เพิ่มมากขึ้นหรือได้มา เช่น กลุ่มวัวควายที่มีวัวควายเพิ่มขึ้น กลุ่มสมุนไพรมีการรักษาพรรณพืชและป่าตามธรรมชาติ เป็นต้น ส่วนมิติเชิงคุณภาพ พิจารณาจากความยั่งยืนของทุน เช่น ระบบการบริหารจัดการที่ทำให้สามารถเพิ่มวัสดุและสภาพแวดล้อมที่เป็นทุน เป็นต้น

4. ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย : การมีเครือข่ายของสมาชิกหรือกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุน ในแง่ปริมาณอาจดูได้จากเครือข่ายสมาชิกที่มีกว้างขวางมากขึ้นในแง่คุณภาพได้จากความสามารถในด้านการจัดการกับเครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือในการปฏิบัติ และลักษณะของอำนาจในการเจรจาต่อรอง หรือประสานงาน

5. สถานภาพขององค์กรชุมชน : ซึ่งจากองค์ประกอบที่ผ่านมานั้น เป็นเพียงการพิจารณาจากตัวองค์กรชุมชนเท่านั้น การพิจารณาศักยภาพควรอ้างอิงจากภายนอกด้วย นั่นคือ การประเมินการยอมรับต่อองค์กรชุมชนจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องว่าให้ยอมรับในเรื่องอะไรและมากน้อยแค่ไหน

ตามทัศนะของ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000) ชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี หรือประชาสังคมที่เข้มแข็งประกอบด้วย เครือข่ายองค์กรทางสังคม (Civic Associations) ขนบของ

การตอบแทน (Norms of Reciprocity) ความไว้วางใจทางสังคม (Social Trust) ซึ่งมีส่วนก่อให้เกิดการร่วมมือ ร่วมมืออย่างแข็งขันของคนในสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง และความสัมพันธ์ของประชาชน อันเป็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบหรือเป็นความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมของผู้คนที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะผลการวิจัยที่เมืองทูโปโล ช่วยชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญของประชาสังคมที่เข้มแข็ง และสามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดความเข้มแข็งของประชาสังคม ได้จากองค์ประกอบ 6 ประการคือ

1. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร : ต้องมีการพบปะและพื้นที่หรือช่องทางการสื่อสาร เพื่อให้ผู้คนสามารถพูดที่เป็นทางการ และการพบปะพูดคุยที่ไม่เป็นทางการ โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งให้กับประชาคมนั้น จำเป็นต้องมีลักษณะพิเศษคือ ต้องวางอยู่บนความซื่อสัตย์ ความเชื่อถือกันและกันของเพื่อนบ้าน และคนในครอบครัว และรวมไปถึงการพูดคุยกับคนแปลกหน้าที่เข้ามาทำงานในชุมชน

2. กระบวนการสำคัญของชุมชน : ชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดีหรือประชาสังคมที่เข้มแข็ง ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ ปฏิสัมพันธ์ และการแลกเปลี่ยน จำเป็นต้องตรวจสอบกระบวนการการตัดสินใจภายในชุมชนว่าดำเนินไปเช่นไร การเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนในวิถีทางที่ทำให้ประชาชนรู้สึกเป็น "เจ้าของ" ชุมชน การสร้างความเป็นชุมชนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ชุมชนที่อุดมไปด้วยชีวิตสาธารณะที่มีสุขภาพดี หรือชุมชนที่มีประชาสังคมเข้มแข็ง จึงมิได้เป็นอะไรอื่นนอกจากชุมชนแห่งการเรียนรู้ การเรียนรู้ของชุมชนแยกไม่ขาดจากการสร้างสำนักสาธารณะ

3. ภาวะการนำของผู้นำชุมชน : อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ในชุมชนที่มีชีวิตสาธารณะ การดึงผู้คนเข้ามามีส่วนร่วม และไม่ผูกขาดการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน กริชแฮม (Grisham, Vaughn L. Jr, 1999) ผู้ศึกษาเมืองทูโปโลมากกว่า 20 ปี อ้างคำพูดผู้นำคนหนึ่งของเมืองว่า "หากคุณต้องการชุมชนที่ดี คุณต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำด้วยตัวเอง" ผู้นำของชุมชน พร้อมเสมอที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่า และเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างและไกล มองปัญหาชุมชนทั้งชุมชน และเป็นผู้ที่พร้อมเรียนรู้จากความล้มเหลว

4. กรอบแนวคิดหรือภาพที่อยู่ในหัวของคนในชุมชน : เป็นกรอบแนวคิดที่เน้นการมีส่วนร่วมของภาคสาธารณะและการทำงานเพื่อส่วนรวม นำไปสู่ความเชื่อมั่นที่ว่า "ประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้น ที่สามารถแก้ปัญหาของท้องถิ่น"

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน : เป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับรัฐบาล และสถาบันสำคัญในชุมชน ที่เป็นความสัมพันธ์ในรูปองค์กรหรือเครือข่าย ทั้งที่เป็น

ทางการและไม่เป็นทางการ มักเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวระนาบ ซึ่งก่อให้เกิดข้อขัดแย้งและ
ไว้วางใจต่อกัน

6. สำนักความเป็นชุมชน และชนบทแห่งการแบ่งปัน : พลังของสำนักแห่งความเป็น
ชุมชน เป้าหมายร่วม และธรรมเนียมแห่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดหรือ
พัฒนาขึ้นในระหว่าง หรือหลังจากที่คนได้มาทำงานร่วมกัน

จากการทบทวนแนวคิด องค์ประกอบ และคุณลักษณะชุมชนเข้มแข็งแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า
ปัจจัยดังต่อไปนี้ ได้มีนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ ต่างมองเห็นเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อชุมชน
เข้มแข็ง ด้วยกัน และผู้วิจัยก็เชื่อว่า ปัจจัยดังกล่าว สามารถพัฒนาเป็นกรอบสำหรับการศึกษการ
เสริมสร้างชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชาในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว โดยได้
พิจารณาปัจจัยเฉพาะเรื่องที่เป็นขอบเขตการวัดระดับความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านตามแนว
ชายแดนไทย – กัมพูชา คือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้, ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง, ชุมชนที่มีความ
ปลอดภัยและสันติภาพ, ชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง, ชุมชนที่มีเครือข่าย, และชุมชนที่มีจิต
วิญญาณ โดยมีนักวิชาการที่สนับสนุนแนวคิดคือ กาญจนา แก้วเทพ (2540), สัญญา สัญญาวิวัฒน์
(2541), ประเวศ วะสี (2549), โมตรี อินทุสุต (2550), กริชแฮม (Grisham, Vaughn L. Jr,
1999), และ โรเบิร์ต พัทนัม (Robert R. Putnam, 2000)

แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้

1. ความสำคัญนิยามและความหมาย

สุชาติ กิจธนะเสรี (2549) ได้กล่าวถึง การจัดการความรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานภาครัฐที่เข้าสู่ระบบรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (E-Government) ตามแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ โดยให้คนเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญ ที่เป็นทุนมนุษย์ (Human Capital) เพราะในตัวคนมี ทักษะและประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดความชำนาญซึ่งเป็น “ทุนความรู้” (Knowledge Capital) โดยจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ความรู้ทั้งหลาย กลายเป็นความรู้ที่เกิดประโยชน์สำหรับคนทั้งองค์กร เพื่อการก้าวเข้าสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ในขณะที่ ดาเวนพอร์ต และ พรุสาคี (Davenport & Prusak, 1998) ได้ให้นิยามความรู้ว่า เป็นส่วนผสมที่เคลื่อนไหวของประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่างๆ เป็นข้อมูลในเชิงบริบทและความเข้าใจอย่างถ่องแท้ที่ชำนาญการ ที่ได้นำเสนอเพื่อการประเมินและการรวบรวมประสบการณ์และข้อมูลใหม่ๆ และได้กล่าวไว้ในหนังสือ “Working Knowledge: How Organization Manage What They Know” ว่า ความรู้ คือ “กรอบของการผสมระหว่างประสบการณ์ ค่านิยม ความรอบรู้ในบริบทและความรู้แจ้งอย่างซ้ำของ ซึ่งจะเป็กรอบสำหรับประเมินค่า และการนำประสบการณ์สารสนเทศใหม่ๆ มาผสมรวมด้วยกัน”

Peter Senge (1990) แห่ง Massachusetts Institute of Technology กล่าวว่า องค์กรแห่งการเรียนรู้ คือ สถานที่ซึ่งทุกคนสามารถขยายศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง สามารถสร้างผลงานตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ เป็นที่ซึ่งเกิดรูปแบบการคิดใหม่ๆ หลากหลายมากมาย ที่ซึ่งแต่ละคนมีอิสระที่จะสร้างแรงบันดาลใจ และเป็นที่ยังทุกคนต่างเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ร่วมกัน

David A. Gavin (1993) แห่ง Harvard University กล่าวว่า คือ องค์กรที่มีลักษณะในการสร้าง แสวงหาและถ่ายโอนความรู้ และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากความรู้ใหม่และการเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถ่องแท้

Michael Marquardt (1996) แห่ง George Washington University กล่าวว่า องค์กรที่ซึ่งมีบรรยากาศของการเรียนรู้รายบุคคลและกลุ่ม มีการสอนคนของตนเองให้มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ เพื่อช่วยให้เข้าใจในสรรพสิ่ง ขณะเดียวกันทุกคนก็ช่วยองค์กร จากความผิดพลาดและความสำเร็จ ซึ่งเป็นผลให้ทุกคนตระหนักในการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิจารณ์ พานิช (2547) แห่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กล่าวว่า องค์กรเอื้อการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamics) มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของพัฒนาการด้าน ๆ คล้ายมีชีวิต มีผลงานดีขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ และการสร้างนวัตกรรม

(Innovation) รวมทั้งมีบุคลิกขององค์กรในลักษณะที่เรียกว่าวัฒนธรรมองค์กร (Corporate Culture) ที่ผู้เกี่ยวข้องสัมพันธ์สามารถรู้สึกได้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) ได้กล่าวถึงองค์กรแห่งการเรียนรู้ว่า เป็นชุมชนที่มีความตื่นตัวตลอดเวลา รวมถึงการเพิ่มเติมความบางด้านที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การลงมือทำ การร่วมทำเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นความจริงที่ได้ผลการเรียนที่เป็นพลังปัญญา เพื่อพัฒนาชุมชนของตนได้

2. องค์ประกอบชุมชนแห่งการเรียนรู้

กระบวนการจัดการความรู้ มีองค์ประกอบหลักก็คือ ระบบการสร้างความรู้ การรวบรวม การจัดเก็บ การค้นหา การเผยแพร่ และการถ่ายทอดแบ่งปัน มีผู้ที่ศึกษาค้นคว้าด้านนี้หลายท่านด้วยกัน และได้สร้าง Model ในการนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดของ Michael J. Marquardt, David A. Gavin, Peter M. Senge หรือประพนธ์ ภาสุขยัค ก็ขอเสนอแนวคิดท่านผู้รู้ เพื่อให้ท่านได้ศึกษาเป็นแนวทางพอสังเขปดังนี้

แนวความคิดของ ประพนธ์ ภาสุขยัค (2548) แห่งสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ที่ได้นำเสนอ TUNA Model หรือ KM Model “ปลาหู” ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่ง Knowledge Vision (KV) มีส่วนหัว ส่วนตา มองว่ากำลังจะไปทางไหน ต้องตอบได้ว่า “ทำ KM ไปเพื่ออะไร” ความสนใจร่วมหรือปัญหาร่วมของชุมชนในองค์กร ส่วนที่สอง Knowledge Sharing (KS) ส่วนกลางลำตัว ส่วนที่เป็น “หัวใจ” ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Share & Learn) ถ้าไม่สามารถทำให้รู้สึกรักและปรารถนาดีต่อกันด้วยความจริงใจได้ใจใคร่ก็บังคับใครไม่ได้ และส่วนที่สาม Knowledge Assets (KA) เป็นส่วนขุมความรู้ที่ทำให้มีการนำความรู้ไปใช้งานและมีการต่อยอดยกระดับขึ้นไปเรื่อย ๆ

Model ของ Peter M. Senge แห่ง Massachusetts Institute of Technology ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “The Fifth Discipline: the Art and Practice of the Learning Organization.” กล่าวถึงลักษณะขององค์กรที่เรียนรู้ไว้ว่า องค์กรที่เรียนรู้นั้น จะต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติ 5 ประการ คือ

1. **System Thinking** คือ ความสามารถในการคิดเชิงระบบ ที่ผูกโยงกันเป็นระบบเป็นเครือข่ายมีสถานะการที่พึ่งพาอาศัยกัน สามารถมองปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็น วัฏจักรโดยนำมาบูรณาการเป็นความรู้ใหม่ เพื่อให้สามารถเปลี่ยนแปลงระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความเป็นไปในโลกแห่งความจริง

2. **Mental Model** คือการตระหนักถึง กรอบแนวคิดของตนเอง ที่พัฒนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ไม่ยึดติดกับความเชื่อเก่าๆที่ล้าสมัย และสามารถบริหารปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของตน เช่นเดียวกับ ความคิดในเชิงการรื้อปรับระบบงาน (Re - engineering)

3. **Personal Mastery** เป็นการส่งเสริมให้คนในองค์กรสามารถเรียนรู้ พัฒนาตนเอง สร้างจิตสำนึกในการใฝ่เรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล สร้างสรรค์ผลที่มุ่งหวัง และสร้างบรรยากาศกระตุ้นเพื่อนร่วมงานให้พัฒนาศักยภาพไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อให้คนในองค์กรได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เพิ่มเติมได้อย่างต่อเนื่อง

4. **Shared Vision** องค์กรที่เรียนรู้จะต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ซึ่งจะเป็น กรอบความคิด เกี่ยวกับสภาพในอนาคตขององค์กร ที่ทุกคนในองค์กรมีความปรารถนาร่วมกัน ช่วยกันสร้างภาพอนาคตของหน่วยงานที่ทุกคนจะทุ่มเทหนักแรงกายแรงใจกระทำให้เกิดขึ้น

5. **Team Learning** เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์และทักษะวิธีคิดเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาและศักยภาพของทีมงานโดยรวม มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดข้อมูล ในระหว่างกันและกัน ทั้งในเรื่องของความรู้ใหม่ๆ ที่ได้มาจากการค้นคิด หรือจากภายนอก และภายใน การเรียนรู้เป็นทีม นี้ยังควรครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานร่วมกันเป็นทีมด้วย ซึ่งการเรียนรู้และพัฒนาในเรื่องนี้ ก็จะช่วยให้การทำงานร่วมกันในองค์กร มีความเป็นทีมที่ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกแต่ละคนสามารถแสดงศักยภาพที่มีอยู่ออกมาได้อย่างเต็มที่

จากการศึกษา แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผู้วิจัยขอสรุปแนวคิดจาก นักวิชาการ 3 ท่าน คือ Peter M. Senge (1990), Michael Marquardt (1996) และ David A. Gavin (1993) ซึ่งแนวคิด ทั้ง 3 ท่าน ได้นำพาท้องค์กรสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ แต่ไม่ว่าจะเป็นลักษณะที่กำหนดโดยท่านใด จะชี้ให้เห็นว่าหลายเห็นว่าการพัฒนาองค์กรให้เป็น องค์กรแห่งการเรียนรู้ จำเป็นต้องพัฒนา ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ตามภาพที่ 6

Peter Senge	Michael Marquardt	David A. Gavin
1. คิดเป็นอย่างมีระบบครบวงจร (Systems Thinking)	1. การปรับเปลี่ยนองค์กร (Organization Transformation)	1. การแก้ปัญหาอย่างมีระบบ (Systematic Problem Solving)
2. ไฟแรงใฝ่รู้ควบคู่ด้วย สักยภาพ (Personal Mastery)	2. การจัดการกับองค์ความรู้ (Knowledge Management)	2. การทดลองใช้วิธีการใหม่ ๆ (Experimentation with New Approaches)
3. รับรู้ภาพลักษณ์โลกรอบตัว อย่างถูกต้อง (Mental Models)	3. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี (Technology Application)	3. การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตน และเรื่องในอดีต (Learning from their Own Experience and Past history)
4. มองเห็นวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Shared Vision)	4. การเพิ่มอำนาจ (People Empowerment)	4. การเรียนรู้จากประสบการณ์ และวิธีการที่ดีที่สุดของผู้อื่น (Learning from the Experiences and Best Practices of Others)
5. เรียนรู้เป็นทีม (Team Learning)	5. พลวัตการเรียนรู้ (Learning Dynamics)	5. การถ่ายทอดความรู้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ (Transferring Knowledge Quickly and Efficiently)

ภาพที่ 2-5 สรุปขั้นตอนสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้จำแนกตามความเห็นนักวิชาการ

เพื่อให้การศึกษาตัวแปรชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีขอบเขตในการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอกำหนดกรอบแนวคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเรื่อง การติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการเรียนรู้จากภายนอก ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร ในเรื่อง การมีสถานที่พบปะหรือสนทนาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ความถี่ของงานประเพณี เทศกาลและพิธีกรรมในชุมชน การสนทนาและการยอมรับฟังความคิดเห็นจากคนภายนอกชุมชน และการกระจายข่าวสารของชุมชน สำหรับ ด้านกระบวนการเรียนรู้ ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง การเรียนรู้เป็นทีมด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การเรียนรู้จากประสบการณ์ตนเอง และการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น ด้านการถ่ายทอดความรู้ ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การถ่ายทอดความรู้ อุดมการณ์ วัฒนธรรม ในเรื่อง การส่งเสริม การเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ของชุมชน การถ่ายทอดทักษะทางสังคม การถ่ายทอดความรู้เชี่ยวชาญด้านอาชีพ และการถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต สำหรับด้าน การเรียนรู้จากภายนอก

ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การศึกษาดูงาน การเชิญวิทยากรบรรยาย การเรียนรู้จากสื่ออื่น ๆ และการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปกรอบการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 ตัวแปร ดัชนี และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	ดัชนี	ตัวชี้วัด
IV1 ชุมชนแห่ง การเรียนรู้	IV1.1 การ ติดต่อสื่อสาร	IV1.1.1 สถานที่พบปะหรือสนทนาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
		IV1.1.2 ความถี่ของงานประเพณี เทศกาลและพิธีกรรมในชุมชน
		IV1.1.3 การสนทนาและการยอมรับฟังความคิดเห็นจากคนนอกชุมชน
		IV1.1.4 การกระจายข่าวสารของชุมชน
	IV1.2 กระบวนการ เรียนรู้	IV1.2.1 การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง
		IV1.2.2 การเรียนรู้เป็นทีมด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์
		IV1.2.3 การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง
		IV1.2.4 การเรียนรู้จากประสบการณ์ความสำเร็จของผู้อื่น
	IV1.3 การถ่ายทอด ความรู้	IV1.3.1 การถ่ายทอดความรู้ อุดมการณ์วัฒนธรรม ในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ของชุมชน
		IV1.3.2 การถ่ายทอดทักษะทางสังคม
		IV1.3.3 การถ่ายทอดความรู้เชี่ยวชาญด้านอาชีพ
		IV1.3.4 การถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต
IV1.4 การเรียนรู้จาก ภายนอก	IV1.4.1 การศึกษาดูงาน	
	IV1.4.2 การเชิญวิทยากรบรรยาย	
	IV1.4.3 การเรียนรู้จากสื่ออื่นๆ	
	IV1.4.4 การเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ	

แนวคิดชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง

1. ความสำคัญนิยามและความหมาย

กาญจนา แก้วเทพ (2530) กล่าวถึง การพึ่งตนเอง หมายถึงกิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา โดยจำแนกการพึ่งตนเองเป็น 2 ลักษณะ คือ ปัจเจกบุคคลและกลุ่ม ในเชิงปัจเจกบุคคล และ ฌรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2529) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองของชุมชน โดยพิจารณาจากรูปแบบการผลิต ว่าชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ มี 2 ระดับ คือ ระดับแรก ชุมชนที่มีการผลิตพอเลี้ยงชีพ (Sufficient) เป็นการผลิตทุกอย่างพอกินพอใช้ อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เลี้ยงตนเองได้ แต่ไม่สามารถผลิตอะไรได้มากเพราะด้อยวิทยาการผลิต ระดับที่สอง ชุมชนที่ผลิตทุกอย่างได้เพียงพอแล้ว ยังมีผลผลิตเหลือและนำผลผลิตส่วนที่เหลือ (เป็นส่วนเกิน หรือ Surplus) ไปแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างอื่นมา ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองที่ดีที่สุด และไม่เป็นการปิดตัวเองจากการค้าการตลาด เพราะจะต้องมีความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกัน

การพึ่งตนเองอาจพิจารณาได้ 3 ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และระดับประเทศ การพึ่งตนเองระดับปัจเจกบุคคล หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้จากสิ่งที่เขาหามาได้ เป็นอิสระอย่างแท้จริงโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร การพึ่งตนเองระดับชุมชน หมายถึง ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรและทักษะซึ่งเป็นเจ้าของร่วมกันเพื่อสวัสดิการของตนเองและเพื่อการพัฒนาตนเองโดยไม่หวังพึ่งพิงจากภายนอก ส่วนการพึ่งตนเองระดับประเทศ หมายถึง เมื่อทุกคนและชุมชนในประเทศพึ่งตนเองได้ ประเทศก็จะพึ่งตนเองได้ด้วย โดยพลเมืองของประเทศยอมรับร่วมกันว่าวิถีทางที่จะมุ่งไปข้างหน้าต้องเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน ใช้ทรัพยากรร่วมกันและความพยายามร่วมกันจึงจะบรรลุอุดมการณ์พึ่งตนเองได้ในที่สุด

ข้อสรุปจากการสัมมนาเรื่อง “ทิศทางแผนแม่บทการพัฒนาสังคม เพื่อการพึ่งตนเองกับบทบาทงานพัฒนาเอกชน” จัดโดยโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 27-28 ธันวาคม 2538 ได้กล่าวถึงความหมายของการพึ่งตนเอง มีความหมายในเชิงอำนาจในการตัดสินใจ คือมีความสามารถเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด ทักษะในการมองปัญหาต่างๆ มีการตัดสินใจด้วยตนเอง อันหมายถึงกระบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชน เป็นการสะท้อนถึงศักยภาพของคนใน การพึ่งตนเองที่แท้จริงคือการพึ่งพากันและกันอย่างยุติธรรมและสันติ ส่งเสริมคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

จากความหมายของการพึ่งตนเองดังกล่าว ผู้วิจัยขอสรุปเป็นแนวคิดการพึ่งตนเอง นั้น หมายถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตต่อตนเอง และหากมีเหลือนำไปแลกเปลี่ยนหรือให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นต่อไป

2. องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง

โคมสมร เหลือโกศล (2531) กล่าวถึงองค์ประกอบที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเอง ประกอบด้วย ประชาชนมีความสามารถคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-determination) ประชาชนทุกคนถือว่าเป็นผู้มีศักยภาพในตนเอง และสามารถนำศักยภาพนั้นๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม มีพื้นฐานความคิดความเชื่อว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นผู้มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544) ได้กล่าวถึง การพึ่งตนเองหมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์ โดยภาวการณ์พึ่งตนเองมีลักษณะพลวัต (Dynamic) ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาเทียบได้กับความสมดุลเคลื่อนที่ (Moving Equilibrium) และการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องมีการพึ่งตนเองได้ 5 ด้านด้วยกัน คือ พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self - Reliance) โดยชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มีการรักษาให้ดำรงอยู่ไม่ให้เสื่อมเสียไป พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self Reliance) หมายถึง ชุมชนสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ มีรายได้พอเพียงสามารถหาซื้อปัจจัยหลักเพื่อการดำรงชีพได้ พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological Self Reliance) ชุมชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเครื่องมือเทคโนโลยีสำหรับการดำเนินกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกับภายนอก พึ่งตนเองได้ทางสังคม (Social - Cultural Self Reliance) ชุมชนสามารถรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น โดยมีปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสารระหว่างกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน การมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง และ การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Psychological Self Reliance) หมายถึง ชุมชนมีบุคคลที่มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นใจว่าจะช่วยตนเองได้ พึ่งตนเองได้ สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ และสามารถหาเลี้ยงชีพและพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยที่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) ระบุถึงเงื่อนไขที่จะทำให้การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย 6 ประการ คือ การพัฒนาแบบกลุ่ม (Collective) หมายถึงจะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีสมาชิกเข้าร่วมในกิจกรรม การมีจิตสำนึกที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนร่วมกัน ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) เป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้านการกำหนดชะตากรรมของตนเองได้ มีการผลิตซ้ำจิตสำนึกและมีการถ่ายทอดจิตสำนึกไปสู่คนรุ่น

ต่อไปในชุมชน ที่ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์ คือการรวมกันในกลุ่มย่อยในระดับชาวบ้านและหมู่บ้านเหล่านี้สามารถสามารถที่จะรวมกันเป็นสหพันธ์ เพื่อสามารถต่อรองกับสถาบันภายนอก โดยที่หมู่บ้านจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเองหรือเอกลักษณ์และความเป็นอิสระ ในขณะที่มาร่วมอยู่ในสหพันธ์ด้วย และการประสานทางวัฒนธรรมกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมด้วย เช่น ชนชั้นกลางบางส่วน กลุ่มคนที่เสียเปรียบในเมือง อันจะทำให้แนวคิดในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านมีพลังมากขึ้น

จากแนวคิดที่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้กล่าวถึง ทำให้ผู้วิจัย ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เมื่อการพึ่งตนเอง ในระดับปัจเจกบุคคลได้ดำเนินการอย่างสมบูรณ์แล้ว ในขั้นต่อไปคือกาพึ่งตนเองในระดับชุมชนนั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อรวมพลังกันต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ในรูปแบบของสหพันธ์ ผู้วิจัย จึงได้ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพิ่ม เพื่อเป็นประเด็นต่อการพิจารณาว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการมีศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนได้ประการหนึ่ง

สำหรับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น พบว่า แบทเทน (Batten, 1959) ได้เสนอแนวคิดว่าเป็นความต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ โดยถือเสมือนว่าเป็นแบบฝึกหัดในการพัฒนาคน ต้องใช้ความคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการเองอยู่เสมอ รวมทั้งต้องยึดหลักการช่วยตนเอง หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม และหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับ สัจญา สัจญาวิวัฒน์ (2547) ได้ให้แนวความคิดว่า ในกิจกรรมทุกอย่างควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานได้ตามที่เขาได้ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง เช่นเดียวกับ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้แสดงทรรศนะอีกว่า การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม และประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม ในขณะที่ สายหยุด จำปาทอง (2543) ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพิ่มเติมว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบริหารที่ใช้อำนาจมาเป็นการบริหารแบบประชาธิปไตย ด้ยวิธีการตัดสินใจร่วมกัน ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจมากที่สุด

นอกจากนี้ โคอเฮน แอนด์ อัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1977) ได้สร้างกรอบพื้นฐานการมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision - making) ซึ่งเป็นการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ระยะเริ่มต้น การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) เป็นการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร และการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

(Benefits) โดยอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคม หรือโดยส่วนตัว และ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป และได้กล่าวเพิ่มเติมอีก ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน สมาชิกต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง ใน 4 มิติ (Cohen and Uphoff, 1981, pp.6) คือการมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนารวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ นอกจากนี้ สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผลและลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ ทำให้สรุปได้ว่า พื้นฐานของการมีส่วนร่วม มีดังนี้ คือ การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี และ การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความสนใจ และ (สุธี วรประดิษฐ, ม.ป.ป.) เป็นการเร้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

นอกจากนี้ บัญชร แก้วส่อง (2539, อ้างถึงใน ธีระพงษ์ แก้วหาญ, 2544) ได้จำแนกกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของปฏิบัติ ซึ่งสามารถวัดเชิงคุณภาพได้ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มการพัฒนา ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนการพัฒนา ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการพัฒนา ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการรับผลประโยชน์ที่ทำได้จากการพัฒนา หรือยอมรับผลกระทบอันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุ และจิตใจอันแสดงออกมาในเชิงรูปธรรม ทางสังคมหรือบุคคล ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมประเมินผลการพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชน (ทวีศักดิ์ นพเกษตร, 2540, หน้า 25) มีแนวคิดหลัก 3 ประการ คือชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรและทำอย่างไร ชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือในการดำเนินการตามการตัดสินใจนั้นและชุมชนพึงได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมนั้น การทำงานแบบมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ

เพื่อให้การศึกษาตัวแปรชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเอง มีขอบเขตในการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอกำหนดกรอบแนวคิดของ ชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเองไว้ในเรื่อง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน การพึ่งตนเองทางการเมือง การพึ่งตนเองด้วยทุนทางสังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน ไว้ในเรื่อง การมีระบบการออมของครอบครัวและชุมชน การมีสภาพการดำรงชีวิตและจัดการชุมชนอย่างพอเพียง ผลผลิตมีความหลากหลายและมีคุณภาพเชื่อถือได้ และ การมีระบบเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน สำหรับด้านการพึ่งตนเองทางการเมือง ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง ความสามารถในการเจรจาและอำนาจต่อรอง การปรึกษาหารือเพื่อการตัดสินใจกับปัญหาของชุมชน มีระบบความยุติธรรมในชุมชน และการตรวจสอบระบบการบริหารงานของชุมชน สำหรับด้านการพึ่งตนเองด้วยทุนทางสังคม ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง ยึดถือหลักธรรมในศาสนาในบุคคลเกิดความรัก ห่วงใย เอื้ออาทรต่อกันเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน มีกลุ่มองค์กรชุมชน ประชาสังคม และอาสาสมัครชุมชน การนำเอาทรัพยากรของชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุด และมีวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน สำหรับด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะด้วยความสมัครใจ การมีอิสระและโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมประเมินผล และความรู้สึกรับเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเองที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเองของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-2

ตารางที่ 2-2 ตัวแปร คำนี และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนที่มีศักยภาพพึ่งตนเองของชุมชน
หมู่บ้านเข้มแข็ง ตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	คำนี	ตัวชี้วัด
IV2 ชุมชนที่มีศักยภาพ พึ่งตนเอง	IV2.1 การพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจ ของชุมชน	IV2.1.1 มีระบบการออมของครอบครัวและชุมชน
		IV2.1.2 มีสภาพการดำรงชีวิตและจัดการชุมชนอย่างพอเพียง
		IV2.1.3 ผลผลิตมีความหลากหลายและมีคุณภาพเชื่อถือได้
		IV2.1.4 ระบบเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน
	IV2.2 การพึ่งตนเอง ทางการเมือง	IV2.2.1 ความสามารถในการเจรจาและอำนาจต่อรอง
		IV2.2.2 การปรึกษาหารือเพื่อการตัดสินใจกับปัญหาของชุมชน
		IV2.2.3 มีระบบความยุติธรรมในชุมชน
		IV2.2.4 การตรวจสอบระบบการบริหารงานของชุมชน
	IV2.3 การพึ่งตนเอง ด้วยทุนทาง สังคม	IV2.3.1 ชีตือหลักธรรมในศาสนาในบุคคลเกิดความรัก ห่วงใย เอื้ออาทรต่อกันเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น ในชุมชน
		IV2.3.2 มีกลุ่ม องค์กรชุมชน ประชาสังคม และอาสาสมัครชุมชน
		IV2.3.3 การนำเอาทรัพยากรของชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่าเกิด ประโยชน์สูงสุด
		IV2.3.4 มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน
	IV2.4 การมีส่วนร่วม ของชุมชน	IV2.4.1 การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะด้วยความสมัครใจ
		IV2.4.2 การมีอิสระและโอกาสในการแสดงความคิดเห็น
		IV2.4.3 การร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและ ร่วมประเมินผล
		IV2.4.4 ความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อชุมชน

แนวคิดชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ

1. ความสำคัญนิยามและความหมาย

สมหวัง วิทยาปัญญาพันธ์ (2543) ได้ให้ความหมายของ “ความปลอดภัย” ไว้ว่า หมายถึง สภาพหรือสภาวะที่แสดงถึงการเตรียมการ และการดำเนินการเพื่อป้องกันภัย อันตราย จากการปฏิบัติงานหรือการกระทำต่างๆ รวมถึงการแก้ไขและช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉิน เช่นเดียวกับ คำขวัญคำจันทร (ม.ป.ป.) ให้ความหมายของ ความปลอดภัยในชีวิต หมายถึง การปราศอันตราย การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ความสบายไม่เสี่ยงภัยนานาชนิดซึ่งนับวันจะมีมากขึ้น มีความมั่นใจในการประกอบกิจกรรมต่างๆและมีการเตรียมป้องกันภัยไว้ล่วงหน้าอยู่ตลอดเวลาอย่างถูกต้องและเหมาะสม เช่นเดียวกับ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1989) ได้ให้ความหมายเช่นเดียวกันว่า ความปลอดภัย (Safety) หมายถึง ภาวะซึ่งสิ่งอันตรายต่อร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน ได้ถูกควบคุมไว้เพื่อให้ประชาชนและชุมชนมีสุขภาพที่ดี

และเมื่อพิจารณาในความเป็นชุมชน พบว่าโครงการเครือข่ายชุมชนปลอดภัย (2552) ได้ให้ความหมายของชุมชนปลอดภัย คือ ชุมชนที่มีความสุขทั้งกายและใจ หมายถึง ชุมชนมีความสุขทั้งกายและใจ ถ้าปราศจากภัยทุกชนิด โดยชุมชนต้องมีกติกาเดียวกัน มีความสามัคคี มีส่วนร่วมในกิจกรรม มีผู้นำธรรมชาติ มีกรรมการบริหารกิจกรรม มีการทำแผนชุมชน การประชุมอย่างต่อเนื่องและมีความร่วมมือกับภาคีหน่วยงานในท้องถิ่น และยังได้กล่าวถึงในนามของโครงการเด็กไทยปลอดภัย อีกว่า ชุมชนปลอดภัยเป็นการดำเนินงานเพื่อสร้างเสริมความปลอดภัยในชุมชน โดยมุ่งเน้นในการสร้างพฤติกรรมปลอดภัยหรือพฤติกรรมที่ไม่เสี่ยงกับการบาดเจ็บ ทั้งพฤติกรรมส่วนบุคคล (Individual Behaviour) และพฤติกรรมส่วนรวม (Collective Behaviour) และการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย ทั้งเชิงกายภาพ-เทคโนโลยี (Physical and Technological) และเชิงการเมือง-การจัดการ (Political and Organizational) เพื่อให้เกิดการลดลงของการสูญเสียจากการบาดเจ็บทั้งการตาย การพิการ การสูญเสียทางเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ โดยใช้กระบวนการการเรียนรู้ ปัญหาและบริหารจัดการตนเองของชุมชนเป็นหลัก

เมื่อผู้วิจัยได้พบนิยามและความหมายของความปลอดภัยและชุมชนปลอดภัยแล้ว ได้ทำการศึกษาต่อถึง สันติภาพหรือความเป็นสันติภาพ ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์ของขอบเขตของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ จึงได้ ค้นคว้าความหมายของสันติภาพดังนี้

สำหรับความหมายของสันติภาพนั้น ประทีป ม. โกมลมาศ (2536) ได้รวบรวมความหมายของ “สันติภาพ” ไว้ว่า สันติภาพ หมายถึง ความยุติธรรม ประชาธิปไตยและการเคารพในสิทธิมนุษยชน เป็น ความเข้าใจอันดีระหว่างมวลมนุษยชาติให้เกียรติและการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา ของกลุ่มชนต่าง ๆ ซึ่งมีได้หมายถึง สภาพที่ปราศจากสงครามแต่หมายถึง การรู้จักแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี การอดทนอย่างเจียมเจียนและไม่มีขอบเขต เป็น การฝึกนักรำลึกกันทำความดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความอยู่ดีกินดีของทุกชุมชนและของมนุษยชาติโดยรวม การรู้จักใช้และการทำนุบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นคุณธรรมที่ไม่มีเขตแดน คือ คุณธรรมสากล สันติภาพเป็นคุณค่าที่ ตอบสนองต่อความหวังและความต้องการของประชาชนทั้งมวลตลอดจนนานาชาติไม่ว่าเด็กหรือคนชรา และไม่ว่าหญิงหรือชายที่มีน้ำใจดีทั้งหลาย ทั้งนี้ สันติภาพ ยังหมายถึงความสงบปรองดอง ทั้งด้านความสงบสุขทางจิตใจ และความสงบสุขของมวลมนุษย

จากการศึกษาความหมายของทั้งความปลอดภัย ชุมชนปลอดภัย และสันติภาพแล้ว เพื่อเป็นการปรับนิยามความหมายให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนหมู่บ้านตามแนวชายแดน ที่มักประสบปัญหาด้านความไม่ปลอดภัยและสันติภาพในเรื่อง อุบัติเหตุ ภัยพิบัติ ยาเสพติด และปัญหาตามแนวชายแดนที่หน่วยงานฝ่ายความมั่นคงของรัฐได้สรุปเป็นปัญหาชายแดนที่กระทบกระเทือนต่อประชาชนตามแนวชายแดนในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คุณภาพชีวิตหรือสภาพการดำรงชีวิต ตลอดจน ปัญหาที่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของชาติโดยรวม ผู้วิจัยจึงขอสรุปความหมายของความปลอดภัยและสันติภาพ คือสภาพที่ปราศจากภัยพิบัติทั้งปวง ที่จะส่งผลต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คุณภาพชีวิต โดยจะต้องดำเนินการเฝ้าระวัง และป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น เพื่อความสุขของชุมชนโดยรวม

2. องค์ประกอบของความปลอดภัยและสันติภาพ

ความปลอดภัย จัดเป็นความจำเป็นพื้นฐานที่จะต้องถูกกำหนดให้เป็นสิทธิที่ประชาชนควรจะพึงมีพึงได้ และรัฐต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการตามสิทธินั้น ในเรื่องประชาชนในชุมชนมีสิทธิที่จะอยู่อย่างปลอดภัย ในขณะที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆกันไป ประชาชนพึงได้รับความเสมอภาคในกระบวนการบริหารจัดการสังคมเพื่อสร้างเสริมความปลอดภัย ประชาชนในชุมชนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและจัดการกับสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อให้เกิดความปลอดภัย ชุมชนมีสิทธิที่จะตัดสินใจว่าสิ่งใด ทรัพยากรใด เป็นความจำเป็นที่ชุมชนจะใช้ในการดำเนินการเพื่อการสร้างเสริมความปลอดภัยให้กับชุมชน และประชาชนในชุมชนสิทธิที่จะรู้ว่าสิ่งใดคืออันตราย อะไรคือปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดการบาดเจ็บ หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบ รวมทั้งผู้ผลิตที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์อันตรายต่างๆต้องมีความรับผิดชอบในการ

เผยแพร่ความรู้ที่ไปสู่ประชาชน ชุมชนมีสิทธิที่จะมีทักษะในการดำเนินการการป้องกันการบาดเจ็บ และสร้างเสริมความปลอดภัยในชุมชน

หลักประกันเบื้องต้นของความสำเร็จ โครงการชุมชนปลอดภัยอยู่ที่ความพร้อม พื้นฐานของเจ้าหน้าที่ในการเข้าใจปัญหาอุบัติเหตุทั้งในระดับภาพรวมและภาพลึกของชุมชนและ เชื่อในพลังของประชาชน เพราะจะเป็นแรงผลักดันให้พิจารณาอย่างอิสระว่าจะจัดทำโครงการนี้ ในพื้นที่ของตนเองหรือไม่ถ้าหากทำ จะทำอย่างไร และแนวทางการดำเนินงานที่เสนอเป็นตัวอย่าง ในหัวข้อต่อ ๆ ไป จะใช้ได้หรือไม่หรือนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเองได้อย่างไร ความปลอดภัยในชุมชนเกิดขึ้นได้ต้องประสบความสำเร็จทั้งสองมิติคือการเกิดพฤติกรรม และ สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยจริง และอีกมิติหนึ่งคือความรู้สึกรู้สึก ความเชื่อ และทัศนคติของคนในชุมชนที่ ยอมรับระดับความปลอดภัยในขั้นต่ำ ดังนั้นองค์การอนามัยโลกจึงได้พัฒนายุทธวิธีการแก้ไข ปัญหาโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้หลักว่า "ชักนำชุมชน เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชุมชน เพื่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและลดพฤติกรรมเสี่ยงระดับบุคคล"

เพื่อให้การศึกษาตัวแปรชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ มีขอบเขตในการศึกษาที่ เหมาะสมกับบริบทของการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอกำหนดกรอบแนวคิดของ ชุมชนที่มีความปลอดภัย และสันติภาพ ได้กล่าวถึง ความสำคัญในเรื่อง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การพัฒนา คุณภาพชีวิต ระบบป้องกันในชุมชน และการมีความสุขในชุมชน และผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียด ที่เกี่ยวกับ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไว้ในเรื่องสถิติการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน สถิติการ เกิดอาชญากรรมในชุมชน ปัญหาเสพติดในชุมชน และการสร้างอิทธิพลในพื้นที่ที่ไม่เป็น ธรรม สำหรับด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่องการดูแลในเรื่องสุขภาพ อนามัย โรคภัยไข้เจ็บและเวชกรรม ป้องกัน การได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง การสวัสดิการชุมชน และการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชนที่ดีและสวยงาม สำหรับด้านระบบป้องกันในชุมชน ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การจัดระบบเฝ้าระวังในชุมชน เวรยาม อาสมัครตำรวจบ้าน การ ยอมรับต่อกฎ ระเบียบ ข้อบังคับในชุมชน ระบบการแจ้งเตือนภัย และการให้ความรู้ด้านความ ปลอดภัยแก่ชุมชน สำหรับด้านการมีความสุขในชุมชน ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ในเรื่อง ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่แน่นแฟ้นและอบอุ่น มีรายได้และมีอาชีพที่มั่นคง ความสมานฉันท์รู้ รักสามัคคีในชุมชน และการอาศัยอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับความปลอดภัยและสันติภาพ ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถกรอบการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็ง ตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-3

ตารางที่ 2-3 ตัวแปร คัดนี้ และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	คัตนี้	ตัวชี้วัด
IV3 ชุมชนที่มีความ ปลอดภัยและ สันติภาพ	IV3.1 ความปลอดภัย ในชีวิตและ ทรัพย์สิน	IV3.1.1 สถิติการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน
		IV3.1.2 สถิติการเกิดอาชญากรรมในชุมชน
		IV3.1.3 ปัญหาอาชพิคตในชุมชน
		IV3.1.4 การสร้างอิทธิพลในพื้นที่ที่ไม่เป็นธรรม
	IV3.2 การพัฒนา คุณภาพชีวิต	IV3.2.1 การดูแลในเรื่องสุขภาพอนามัย วัคซีนไข้เจ็บและ เวชกรรมป้องกัน
		IV3.2.2 การได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง
		IV3.2.3 การสวัสดิการชุมชน
		IV3.2.4 การพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชนที่ดีและสวยงาม
	IV3.3 ระบบป้องกัน ในชุมชน	IV3.3.1 การจักระบบเฝ้าระวังในชุมชน เวย์ยาม อาสมัครตำรวจ บ้าน
		IV3.3.2 การยอมรับต่อกฎ ระเบียบ ข้อบังคับในชุมชน
IV3.3.3 ระบบการแจ้งเคื่อนภัย		
IV3.3.4 การให้ความรู้ด้านความปลอดภัยแก่ชุมชน		
IV3.4 การมีความสุข ในชุมชน	IV3.4.1 ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่แน่นแฟ้นและอบอุ่น	
	IV3.4.2 มีรายได้และมีอาชีพที่มั่นคง	
	IV3.4.3 ความสมานฉันท์รู้จักสามัคคีในชุมชน	
	IV3.4.4 การอาศัยอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข	

แนวคิดชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง

1. ความสำคัญนิยามและความหมาย

ความหมายของภาวะผู้นำ ได้มีผู้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้หลากหลายและแตกต่างกัน ซึ่ง หนังสือดิกชันนารี อเมริกัน เฮอริเทจ (The American Heritage Dictionary, 1985, p. 719) ได้ให้ความหมายของ ภาวะผู้นำ (Leadership) หรือความเป็นผู้นำ หมายถึง ความสามารถในการนำ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จของผู้นำ ภาวะผู้นำได้รับความสนใจ และมีการศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นองค์ประกอบที่ จะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการนำ หรือมีภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ซึ่ง สต็อกคิล (Stogdill, 1974, p.411) กล่าวถึง ภาวะผู้นำคือความริเริ่มและธำรงไว้ซึ่งโครงสร้างของความคาดหวังและความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกของกลุ่ม ขณะที่ แมคฟาร์แลนด์ (McFarland, 1979, p.303) ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำคือความสามารถที่จะชี้แนะ สั่งการ หรืออำนวยความสะดวก หรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อให้มุ่งไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ ชวาสต์ (Schwartz, 1980, P.491) กล่าวอีกว่า ภาวะผู้นำคือศิลปะในการชี้แนะลูกน้อง หรือผู้ร่วมงานให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ มิทเชลและลาตัน (Mitchell and Larson, Jr., 1987, p.435) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการที่บุคคลใช้อิทธิพลต่อกลุ่ม เพื่อให้บรรลุความต้องการของกลุ่ม หรือจุดมุ่งหมายขององค์กร เช่นเดียวกับ คูนและไวริช (Koontz and Wehrich, 1988, p.437) กล่าวว่าภาวะผู้นำเป็นเรื่องของศิลปะของการใช้อิทธิพลหรือกระบวนการใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น เพื่อให้เขามีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ร็อบบิน (Robbins, 1989, p.302) ภาวะผู้นำเป็นความสามารถในการใช้อิทธิพลต่อกลุ่ม เพื่อให้ประสบความสำเร็จตาม เป้าหมายหมายที่ตั้งไว้ สโตนเนอร์และฟรีแมน (Stoner and Freeman, 1989, p.459) ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของการชี้แนะและอิทธิพลต่อกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกของกลุ่ม เช่นเดียวกันนักวิชาการไทย พยอม วงศ์สารศรี (2534, หน้า 196) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง(ผู้นำ)ใช้อิทธิพลและอำนาจของตนกระตุ้นชี้นำให้บุคคลอื่น (ผู้ตาม) มีความกระตือรือร้น เต็มใจทำในสิ่งที่เขาต้องการ โดยมีเป้าหมายขององค์กรเป็นจุดหมายปลายทาง

จากการวิเคราะห์ความหมายของภาวะผู้นำข้างต้น จะเห็นได้ว่า แนวคิดส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน และสมาชิกของกลุ่มมีความสัมพันธ์ภายในต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ในการนี้จะมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่าถูกกำหนดหรือยอมรับให้เป็นผู้นำ (Leader) เนื่องจากมีความแตกต่างในด้านต่าง ๆ จากบุคคลอื่น ๆ ของกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นผู้ตาม (Followers) หรือผู้บังคับบัญชา หรือลูกน้อง (Subordinates) หรือผู้ปฏิบัติ

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำเกือบทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพล ซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้นำ (Leader) พยายามจะมีอิทธิพลต่อผู้ตาม (Followers) ในกลุ่มหรือบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้มีทัศนคติ พฤติกรรม และอื่น ๆ ไปในทิศทางที่ทำให้จุดมุ่งหมายของกลุ่มหรือองค์การประสบความสำเร็จ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอสรุปความหมายของภาวะผู้นำ (Leadership) คือกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่า พยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่น หรือกลุ่ม บุคคลอื่น มีความเต็มใจ และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นเป้าหมาย

2. องค์ประกอบของภาวะผู้นำ

มิทเชล และ ลาร์สัน จูเนียร์ (Michell and Larson, Jr., 1987, pp. 435-436) ได้ชี้ให้เห็นองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ในการพิจารณาว่าผู้นำใดมีภาวะผู้นำหรือไม่ ได้แก่ ผู้นำเป็นกระบวนการ มีระดับความถูกต้องของการใช้อิทธิพล และ ความสำเร็จของจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการของการใช้อิทธิพล ที่ผู้นำพยายามจะมีอิทธิพลเหนือผู้ตาม เพื่อให้มีพฤติกรรมการปฏิบัติงานตามต้องการ โดยมีจุดมุ่งหมายขององค์การเป็นเป้าหมาย ภาวะผู้นำจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ตามยอมให้ผู้นำใช้อิทธิพลต่อตัวเขา โดยไม่ใช่อำนาจขู่เข็ญหรือบีบบังคับให้ทำตาม ภาวะผู้นำ จะถูกอ้างถึงเมื่อจุดมุ่งหมายของกลุ่ม หรือองค์การประสบความสำเร็จ

ยุกส์ (Yukl, 1989, pp. 7-8) ได้สรุปแนวทางการศึกษาภาวะผู้นำของงานวิจัยได้เป็น 4 แนวทาง คือ ศึกษาอำนาจ-อิทธิพล (Power-Influence Approach) ของผู้นำ ส่วนใหญ่จะเน้นหรือพิจารณาที่ขนาด ชนิดและการใช้อำนาจ ของผู้นำ ศึกษาคุณลักษณะ (Trait Approach) ของผู้นำ มุ่งเน้นไปที่คุณลักษณะเฉพาะ ของผู้นำที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของผู้นำ ศึกษาพฤติกรรม (Behavior Approach) ของผู้นำ แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ โดยกลุ่มแรกจะทำการศึกษากิจกรรมต่าง ๆ ของงานบริหารของผู้นำและเวลาที่ผู้นำใช้ในแต่ละกิจกรรมในระยะและ ศึกษาสถานการณ์ (Situational Approach) ของผู้นำ มุ่งเน้นศึกษาที่มีผลต่อ ประสิทธิภาพของภาวะผู้นำ ในเรื่องอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้นำและคุณลักษณะของผู้นำมีผลต่อประสิทธิภาพของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการของอิทธิพลที่บุคคลหนึ่งพยายามใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นให้มี พฤติกรรมไปในทิศทางที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในการกล่าวถึงภาวะผู้นำ จะต้องพิจารณาสิ่งต่อไปนี้ 3 ประการ คือ ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการ ภาวะผู้นำอยู่ที่ระดับความถูกต้องที่ผู้ตามจะปฏิบัติตาม และ การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้นำ คือบุคคลที่มีอิทธิพลมากที่สุดในกลุ่ม จะมาจากการเลือกตั้ง แต่งตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้เป็นผู้ชี้แนะ ช่วยเหลือให้กลุ่มปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ สำหรับเกณฑ์การประเมิน

ประสิทธิภาพ นั้นสามารถพิจารณาได้จากผลที่เกิดขึ้นของกลุ่ม ทักษะคติของผู้ตามและ คุณภาพของ กระบวนการกลุ่ม

เพื่อให้การศึกษาตัวแปรชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็ง มีขอบเขตในการศึกษาที่เหมาะสม กับบริบทของการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอกำหนดกรอบแนวคิดของ การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในด้าน ภาวะผู้นำชุมชน ได้กล่าวถึง ความสำคัญในเรื่อง การมีวิสัยทัศน์ การสร้างแรงคลใจ การมีบารมี และ สำนักต่อการเป็นผู้นำ โดยมีรายละเอียดด้านการมีวิสัยทัศน์ ไว้ในเรื่อง การมีเป้าหมายในการ พัฒนาชุมชนอย่างชัดเจน การมีความสามารถในการมองเห็นปัญหา การมีความสามารถในการ คาดการณ์ในอนาคต และการมีการเปลี่ยนแปลงสภาพการพัฒนาชุมชน สำหรับ ด้านการสร้างแรง คลใจ ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การกระตุ้นให้ทำงานด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ ความสามารถในการพูดโน้มน้าวใจ การใช้ศิลปะในแนะนำการทำงาน และการทำตนเองเป็น แบบอย่างที่ดี สำหรับด้านการมีบารมี ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การได้รับการยอมรับนับถือจาก สมาชิกชุมชน สมาชิกชุมชนให้ความเคารพเชื่อฟัง การแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างซื่อตรงและ ยุติธรรม และการได้รับคำชมเชยจากความสำเร็จของงาน สำหรับด้านสำนักต่อการเป็นผู้นำ ได้ กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การยอมรับในความล้มเหลวและความล้มเหลว การเปิดโอกาสและเคารพ ความคิดเห็นของผู้อื่น การมีความมุ่งมั่นและเสียสละ และการมีคุณธรรมและจริยธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับภาวะผู้นำชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุป แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-4

ตารางที่ 2-4 ตัวแปร ดัชนี และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนที่มีภาวะผู้นำเข้มแข็งของชุมชน
หมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	ดัชนี	ตัวชี้วัด
IV4 ชุมชนที่มีภาวะ ผู้นำเข้มแข็ง	IV4.1 การมีวิสัยทัศน์	IV4.1.1 การมีเป้าหมายในพัฒนาชุมชน
		IV4.1.2 ความสามารถในการมองเห็นปัญหา
		IV4.1.3 ความสามารถในการคาดการณ์ในอนาคต
		IV4.1.4 การเปลี่ยนแปลงสภาพการพัฒนาชุมชน
	IV4.2 การสร้างแรง คลใจ	IV4.2.1 การกระตุ้นให้ทำงานด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ
		IV4.2.2 ความสามารถในการพูดโน้มน้าวใจ
		IV4.2.3 การใช้ศิลปะในแนะนำการทำงาน
		IV4.2.4 การทำตนเองเป็นแบบอย่างที่ดี
	IV4.3 การมีบารมี	IV4.3.1 การได้รับการยอมรับนับถือ
		IV4.3.2 การเคารพเชื่อฟังจากสมาชิกชุมชน
		IV4.3.3 การแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างซื่อตรงและยุติธรรม
		IV4.3.4 ความสำเร็จของงานที่ได้รับการชมเชย
IV4.4 สำนึกต่อการ เป็นผู้นำ	IV4.4.1 การยอมรับในความสำเร็จและความล้มเหลว	
	IV4.4.2 การเปิดโอกาสและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น	
	IV4.4.3 ความมุ่งมั่นและเสียสละ	
	IV4.4.4 มีคุณธรรมและจริยธรรม	

แนวคิดชุมชนที่มีเครือข่าย

1. ความสำคัญนิยามและความหมาย

ความหมายของ เครือข่าย นั้น ได้มีนักวิชาการให้คำจำกัดความดังนี้ พอล สตาร์กกี (Paul Starkey, 1997) กล่าวถึงเครือข่าย คือ กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบ โครงสร้างที่คนหรือ องค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ เป็นความสัมพันธ์โดยสมัครใจ ไม่มีผลกระทบต่อความเป็น อิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ กิจกรรมที่ทำมีลักษณะเท่าเทียมหรือ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ในขณะที่ ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์ (2547) กล่าวว่า ทีมวิจัยสนามใน โครงการสนับสนุนเครือข่ายองค์กรชุมชน ได้ช่วยกันนิยามความหมายของ เครือข่าย คือ กลุ่ม/ องค์กรหลาย ๆ กลุ่มมารวมตัวกัน ประสานเชื่อมโยง สร้างความสัมพันธ์ ถักทอ สร้างสรรค์กิจกรรม บนพื้นฐานของความเอื้ออาทร เกิดพลังในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายทุกองค์กร และชุมชน เข้มแข็ง หัวใจของเครือข่าย คือ การเชื่อมความสัมพันธ์ พลังของเครือข่าย คือ เป้าหมายและความ พยายามที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย คำว่า องค์กรเครือข่าย กับเครือข่ายองค์กร มีความหมายต่างกัน องค์กรเครือข่าย คือ องค์กร ในขณะที่เครือข่ายองค์กร คือ เครือข่าย

จากการศึกษาความหมาย ผู้วิจัยของสรุปความหมายให้เหมาะสมกับเรื่องที่ศึกษาดังนี้ เครือข่าย หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ อย่าง มีจุดมุ่งหมาย ทั้งนี้ กลุ่มเครือข่าย ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

2. องค์ประกอบเครือข่าย

องค์ประกอบเครือข่ายนั้น สามารถศึกษาถึงการสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มี การติดต่อและการสนับสนุน ให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัคร ใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์ ฉันทน์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระ มากกว่าทำให้เกิดการคับค้ำสมาคมแบบฟุ้งเฟ้อ และต้องไม่ใช่ การสร้างระบบติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว จากการสังเคราะห์เครือข่ายในหลายประเทศ พอล สตาร์กกี (Paul Starkey, 1997) พบ ว่า เครือข่ายอาจจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ หรือแบบไม่ เป็นทางการ ด้วยการวางแผนและการทำกิจกรรมร่วมกันของบุคคลหรือองค์กรที่สมัครใจ โครงสร้างของเครือข่ายมีได้หลายรูปแบบ แต่ก็มีมีความสำคัญน้อยกว่ากระบวนการติดต่อกันหลาย ทิศทางของสมาชิกภายในต้องมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน ที่สามารถจัดขึ้นใน ลักษณะการประชุม การประชุมเชิงปฏิบัติการหรือการทดลอง การสัมมนา การเผยแพร่เอกสาร และ

การทำกิจกรรมร่วมกัน อדם เบอร์ก (Adam Burke, 1999, pp. 76-79) กล่าวว่า การที่เครือข่ายดำรงอยู่ได้ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็นศูนย์กลางของการสนับสนุน เพื่อให้เกิดประโยชน์จากการมี ประสบการณ์แตกต่างกัน เพื่อเป็นช่องทางสำหรับแหล่งทุน เครือข่ายเป็นเวทีในการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ หน่วยงานส่งเสริมสนับสนุนการสร้างเครือข่ายด้วยเป้าหมาย 2 ประการ คือ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและสนับสนุนการเสริมสร้างอำนาจแก่ประชาชน และ เพื่อเป็นช่องทางสำหรับการให้บริการแก่ประชาชน ซึ่ง เบอร์ก (Burke) อธิบายว่า เครือข่ายกับการติดต่อสื่อสารมีความสัมพันธ์กันในระดับชุมชน ทำได้อย่างรวดเร็วแบบปากต่อปากในกลุ่มคนรู้จักมักคุ้น โดยผ่านการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรชุมชน หรือประชาชนกลุ่มเป้าหมายของโครงการ เป็นลักษณะที่สำคัญของวิธีการติดต่อสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องคือความสมดุลระหว่างเครือข่ายหลวม ๆ ที่มีอยู่ของชุมชน กับ โครงสร้างแบบทางการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนได้ดี เครือข่าย ต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกของเครือข่าย ให้สามารถดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อนำไปสู่จุดหมายสมาชิกแต่ละคนในเครือข่ายเห็นพ้องต้องกันซึ่งอาจเป็นกิจกรรมที่รวมกันเฉพาะกิจตามความจำเป็น (Ad Hoc) เมื่อเสร็จภารกิจแล้วก็เลิกเครือข่ายไป และอาจกลับมารวมกันได้ใหม่หากจำเป็น หรืออาจเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างต่อเนื่องไปเรื่อยๆ และเครือข่ายถูกเชื่อมโยงด้วยวัตถุประสงค์ที่ต้องการบรรลุร่วมกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง เพื่อการเสริมจุดแข็งลดจุดอ่อน หรือเพื่อนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ร่วมกัน การรวมตัวเป็นเครือข่ายในลักษณะการแลกเปลี่ยน ที่นำเอาส่วนดีหรือจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมา จะช่วยให้เกิดการผนึกกำลัง (Synergy)

รูปแบบของเครือข่าย สามารถจำแนกโดยใช้คุณลักษณะของสมาชิกซึ่งเป็นการทำงานประเภทเดียวกัน ระดับเดียวกัน เน้นเครือข่ายแนวราบ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ซึ่งจำแนกตามพื้นที่กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์ และ โครงสร้างของเครือข่าย เป็นเกณฑ์ บางเครือข่ายมีรูปแบบเป็นทางการและรวบอำนาจ โดยมีคำสั่งข้างถึงกันผ่านองค์กรแกนที่เป็นศูนย์กลาง เครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง แต่บางแห่งก็รวมเป็นเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ และกระจายอำนาจ โดยเน้นการติดต่อกันโดยตรงระหว่างสมาชิก เครือข่ายไม่เป็นทางการมักจะเกิดขึ้นจากระดับรากหญ้า หรือในองค์กรที่ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจขององค์กรระดับล่าง แต่ก็มีแนวโน้มที่พัฒนาเป็นเครือข่ายที่รวมศูนย์มากขึ้น

เครือข่ายมีองค์ประกอบสำคัญๆ อยู่อย่างน้อย 7 องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่ การรับรู้ มุมมองร่วมกัน (Common Perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเป็นเครือข่าย และส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น การมีวิสัยทัศน์

ร่วมกัน (Common Vision) ซึ่งเป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกัน การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน ที่ต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ที่ไม่ใช่ตัวเงินด้วยการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน สถานะของสมาชิกมีลักษณะของความเท่าเทียมกัน (Equal Status) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) ที่ทำให้เครือข่ายเกิดการยึดโยงกัน และส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยอัตโนมัติ ตลอดจนการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) ซึ่งเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันและต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย โดยอาศัยแนวทางการสร้างและพัฒนาเครือข่ายที่มุ่งรักษาความสมดุลระหว่างความต้องการของหน่วยงานสนับสนุนและเครือข่าย ได้แก่ ปัจจัยนำเข้ามาจากภายนอก ความเป็นเอกภาพ คำนิยาม/กำหนดวัตถุประสงค์ ความเกี่ยวข้องในวงกว้าง การมีส่วนร่วม ความขัดแย้งภายใน รางวัล ความยืดหยุ่น ทำประสบการณ์ให้เป็นเรื่องเป็นราว

เพื่อให้การศึกษาตัวแปรชุมชนที่มีเครือข่าย มีขอบเขตในการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอกำหนดกรอบแนวคิดของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในด้านเครือข่ายชุมชน โดยให้ความสำคัญในเรื่อง ความร่วมมือ การสนับสนุนจากภายนอก และการสร้างเครือข่าย ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษาด้านความร่วมมือ ไว้ในเรื่อง การมีความหลากหลายทั้งกิจกรรม/องค์กร เกิดความร่วมมือเพื่อกิจกรรมสาธารณะและมีอำนาจใน การต่อรอง เกิดการติดต่อสื่อสารแนวราบ (เป็นสาธารณะ) และการประสานงานที่เกินความสามารถของชุมชน สำหรับด้านการสนับสนุนจากภายนอก ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง อปท.ให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านการพัฒนา เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก การติดต่อแลกเปลี่ยนทางการค้า และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน สำหรับด้านการสร้างเครือข่าย ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การมีเพื่อน และพวกพ้องในการทำงาน การแลกเปลี่ยนทรัพยากรแก่กัน การเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานร่วมกัน และการประหยัด งบประมาณ เวลา

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับชุมชนที่มีเครือข่ายที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปกรอบการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีเครือข่ายของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-5

ตารางที่ 2-5 ตัวแปร ดัชนี และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนที่มีเครือข่ายของชุมชนหมู่บ้าน
เข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	ดัชนี	ตัวชี้วัด
IV5 ชุมชนที่มี เครือข่าย	IV5.1 ความร่วมมือ	IV5.1.1 มีความหลากหลายทั้งกิจกรรม/องค์กร
		IV5.1.2 เกิดความร่วมมือเพื่อกิจกรรมสาธารณะและมีอำนาจในการต่อรอง
		IV5.1.3 เกิดการติดต่อสื่อสารแนวราบ (เป็นสาธารณะ)
		IV5.1.4 การประสานงานที่เกินความสามารถของชุมชน
	IV5.2 การสนับสนุน จากภายนอก	IV5.2.1 อปท.ให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านการพัฒนา
		IV5.2.2 เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก
		IV5.2.3 การติดต่อแลกเปลี่ยนทางการค้า
		IV5.2.4 การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน
	IV5.3 การสร้าง เครือข่าย	IV5.3.1 การมีเพื่อน และพวกพ้องในการทำงาน
		IV5.3.2 การแลกเปลี่ยนทรัพยากรแก่กัน
		IV5.3.3 การเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานร่วมกัน
		IV5.3.4 การประหยัด งบประมาณ เวลา

แนวคิดชุมชนที่มีจิตวิญญาณ

1. ความสำคัญนิยามและความหมาย

จากการศึกษาความหมายของชุมชนที่มีจิตวิญญาณ ได้พบความหมายดังนี้ จิตวิญญาณ มาจากคำภาษาอังกฤษ spirit (n) spiritual (adj) และ spirituality (n) ซึ่งหมายถึง วิญญาณ จิตใจ เกี่ยวกับใจ ความองอาจ เจตนา ผู้มีปัญญา ความอดทน และภูติผีปีศาจ (สอ เสถบุตร : ฉบับภาษาอังกฤษ-ไทย, 2541, หน้า 562) และจิต หมายถึง ใจ , ความรู้สึกนึกคิด ส่วนคำว่า “วิญญาณ” หมายถึง ความรู้แจ้ง ความรู้สำนึก , ความคิด , ความในใจ (เปลื้อง ณ นคร, 2539, หน้า 125) ทั้งนี้ ได้มีผู้กล่าวถึงในความหมายของจิตวิญญาณ คือ ประเวศ วะสี ได้ให้คำจำกัดความว่า จิตวิญญาณ คือจิตชั้นสูง จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว จิตที่เห็นแก่ผู้อื่น จิตที่เข้าถึงสิ่งสูงสุด คือนิพพานหรือพระเจ้า เป็นเจ้า (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2544, หน้า 155) เช่นเดียวกับ เปรม ติณสูลานนท์ (2547) กล่าวถึง จิตวิญญาณ ว่าหมายถึง พลังจิตอันเป็นวิสัยจำเพาะของปัจเจกบุคคล ที่ช่วยผลักดัน ให้ประกอบกิจกรรมหรือการแสดงออกที่โดดเด่นเกินวิสัยของคนทั่วไป เช่นเดียวกับ อนันตราช และไฮท์ (Anandarajah and Hight, 2001) ได้ให้ความหมายของจิตวิญญาณว่าเป็นประสบการณ์ของ มนุษย์ที่มีความซับซ้อนและมีหลายมิติประกอบด้วยมิติด้านสติปัญญาและปรัชญาซึ่งเป็นการ ค้นหา ความหมาย วัตถุประสงค์และความจริงในชีวิต ความเชื่อและคุณค่าในสิ่งที่แต่ละบุคคลอาศัยอยู่มีมิติ ด้านมิติด้านประสบการณ์และอารมณ์ ซึ่งเป็นความรู้สึกของคาราคาถหวัง ความรัก ความสัมพันธ์ ความสงบภายใน สิ่งปลอบใจและผู้ให้การสนับสนุน และมิติด้านพฤติกรรมซึ่งเป็น สิ่งที่บุคคล แสดงออกมาจากความเชื่อทางจิตวิญญาณของแต่ละคน ในขณะที่ เสรี พงษ์พิศ (บทความ, 2550) กล่าวว่า หัวใจของขบวนการประชาชน คือ จิตวิญญาณ (spirit) จิตวิญญาณของความเป็นพี่เป็นน้อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยกัน จิตวิญญาณซึ่งไม่ใช่ความว่างเปล่าที่ล่องลอยไปมา แต่มีฐาน รูปธรรมของวิถีชีวิตที่แสดงออกถึงจิตวิญญาณดังกล่าว ทั้งนี้ ชัชวาล ทองดีเลิศ (บทความ, ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่า การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันนี้อยู่บนพื้นฐานความเป็นเครือญาติ ความเป็นพี่เป็นน้อง กัน จึงมีความเคารพและความรักที่ผูกพันกันและกัน และมีการสร้างกฎเกณฑ์ความเชื่อในชุมชนที่เป็นเครื่องช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งภายในชุมชนเองก็มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัย กันในทุก ๆ ด้านเช่นกัน นับตั้งแต่การช่วยกันสร้างบ้าน ช่วยกันในการผลิต การดำเนินา เกี่ยวข้าว ฯลฯ การช่วยกันในงานประเพณีขึ้นบ้านใหม่ บวชเณร บวชพระ แต่งงาน งานศพ ตลอดจนการช่วยกัน ในงานบุญ งานวัด และงานส่วนรวมต่างๆ

2. องค์ประกอบของชุมชนที่มีจิตวิญญาณ

การศึกษาในเรื่องจิตวิญญาณ เป็นการศึกษาในเชิงนามธรรม ซึ่งเป็นการยากที่จะอธิบายเพราะเป็นเรื่องในระดับความรู้สึกนึกคิด และจะต้องเข้าใจในหลักการปฏิบัติโดยในจิตของแต่ละบุคคลเป็นเครื่องวัดต่อระดับการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีนักวิชาการได้พยายามสรุปให้เห็นในหลายความคิด ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยขอสรุป เรื่องราวเกี่ยวกับจิตวิญญาณ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการอธิบายรายละเอียดของตัวแปรและการสร้างดัชนี ซึ่งผู้วิจัยได้มุ่งไปสู่หัวข้อการปฏิบัติที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อวัดระดับการพัฒนาทางจิตวิญญาณที่เป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษางานของ พงศ์เทพ สุธีรวิบูลย์ (บทความ, 2548) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของจิตวิญญาณ ไว้คือ จิตวิญญาณเป็นเรื่องเดียวกันกับ จิต หรือปัญญา จิตวิญญาณมีคุณสมบัติเป็นพลังงาน ที่อาจจะเปลี่ยนเป็นพลังงานใหม่ที่จิตมนุษย์เองเป็นผู้สร้างขึ้นและเป็นพลังงานที่มีอิสรภาพ หรืออาจจะมาจากสนามพลังงานภายนอก จิตวิญญาณมีอำนาจ ที่จะสามารถรู้สึก รู้นึก รู้คิด รู้จดจำ รู้แสดงออกหรือกระทำใดๆ ทั้งในมิติทางกายภาพและในมิติทางพลังงานได้ จิตวิญญาณเป็นการเดินทางไปสู่การพัฒนาศักยภาพ มิติของจิตวิญญาณคือการเดินทางบนหนทางไปสู่เป้าหมาย ทำให้ อัดต่าน้อยลงไปสู่การผ่านพ้นอดีตของตัวเองคือการบรรลุดุธรรม และได้อธิบายต่อไปอีกว่า ปรากฎการณ์ และพฤติกรรมที่แสดงออกอันเนื่องด้วย จิตวิญญาณ นี้ เป็นปรากฏการณ์ และพฤติกรรมที่แสดงออกในมิติความคิด ความงาม ความถูกต้อง ความไม่เห็นแก่ตัว เอื้ออาทร ความรัก เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา ในขณะที่ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงความสำเร็จของการพัฒนาทางจิตวิญญาณที่มีความเป็นไปได้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่นอกเหนือจากปัจจัยส่วนบุคคล 2 ส่วนดังนี้ ส่วนแรกคือ การมีโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการเรียนรู้จิตวิญญาณ (Spiritual Infrastructure) ประกอบด้วย แหล่งความรู้และภูมิปัญญาที่มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา โครงสร้างพื้นฐานในส่วนที่เป็นสถาบัน โครงสร้างชีวิตทางสังคมที่ดึงดูดให้คนได้มาพบปะกันและเครือข่ายการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นจัดการเรื่องกาละเทศะ (Temporo-Spatial Organization) การจัดสรรพื้นที่สำหรับการฟื้นฟูสุขภาพทางจิตวิญญาณ ส่วนบุคคลและ สภาพที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพทางจิตวิญญาณแบบเป็นหมู่คณะ และ ส่วนที่ 2 คือ สภาพแวดล้อมที่เกื้อกูล (Conducive Environment) ประกอบด้วย ความพอเพียงของเรื่องอุปโลกนบริโลก เพื่อการยังชีพ การอยู่ร่วมกันของผู้คนหลากหลายวัยวุฒิ ความสมดุลของกฎเกณฑ์ระหว่างเพศหญิงชาย ความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน โดยปราศจากอำนาจครอบงำและความรุนแรง จังหวะต่าง ๆ ของชีวิตที่ไม่เร่งรัด เร่งรีบจนเกินไป และ การมีมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน

เพื่อให้การศึกษาตัวแปรชุมชนที่มีจิตวิญญาณ มีขอบเขตในการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอกำหนดกรอบแนวคิดของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในด้านจิตวิญญาณชุมชน โดยให้ความสำคัญในเรื่อง การสำนึกความเป็นชุมชน ชุมชนที่มีน้ำใจ ชุมชนที่มีคุณธรรมและชุมชนที่มีชีวิต โดยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาด้านการสำนึกความเป็นชุมชน ไว้ในเรื่อง ความรู้สึกเป็นเจ้าของและเป็นสมาชิกกลุ่ม การมีความรู้สึกอบอุ่นทางจิตใจ การมีความรู้สึกสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม และการแสดงความรับผิดชอบต่อชุมชนร่วมกัน สำหรับการเป็นชุมชนที่มีน้ำใจได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การไม่เบียดเบียนเอาเปรียบต่อส่วนรวม การเสียสละเพื่อส่วนรวม การแบ่งปันต่อกัน และการช่วยเหลือระหว่างกัน สำหรับการเป็นชุมชนที่มีคุณธรรมได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การเคารพในระบบอาวุโสในชุมชน เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเมตตากรุณาต่อกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ และมีการพึ่งพาอาศัยกัน สำหรับการเป็นชุมชนที่มีชีวิต ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่องมีค่านิยมต่อความเชื่อสูงสุดร่วมกัน มีวิวัฒนาการด้วยตัวของชุมชน มีวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชน และ มีความสัมพันธ์ในแนวราบ

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับชุมชนที่มีจิตวิญญาณที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปกรอบการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีจิตวิญญาณของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-6

ตารางที่ 2-6 ตัวแปร ดัชนี และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนที่มีจิตวิญญาณของชุมชนหมู่บ้าน
เข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	ดัชนี	ตัวชี้วัด
IV6 ชุมชนที่มี จิตวิญญาณ	IV6.1 การสำนึกความเป็นชุมชน	IV6.1.1 ความรู้สึกเป็นเจ้าของและเป็นสมาชิกกลุ่ม
		IV6.1.2 มีความรู้สึกมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ
		IV6.1.3 มีความรู้สึกสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม
		IV6.1.4 การแสดงความรับผิดชอบต่อชุมชนร่วมกัน
	IV6.2 ชุมชนที่มี น้ำใจ	IV6.2.1 การไม่เบียดเบียนเอาเปรียบต่อส่วนรวม
		IV6.2.2 การเสียสละเพื่อส่วนรวม
		IV6.2.3 การแบ่งปันต่อกัน
		IV6.2.4 การช่วยเหลือระหว่างกัน
	IV6.3 ชุมชนที่มี คุณธรรม	IV6.3.1 การเคารพในระบอบอาวุโสในชุมชน
		IV6.3.2 เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
		IV6.3.3 มีความเมตตากรุณาต่อกันในฐานะเพื่อนมนุษย์
		IV6.3.4 มีการพึ่งพาอาศัยกัน
	IV6.4 ชุมชนที่มี ชีวิต	IV6.4.1 มีค่านิยมต่อความเชื่อสูงสุดรวมกัน
		IV6.4.2 มีวิวัฒนาการด้วยตัวของชุมชน
		IV6.4.3 มีวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชน
		IV6.4.4 มีความสัมพันธ์ในแนวราบ

แนวคิดชุมชนยั่งยืน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา สามารถพัฒนาไปสู่ชุมชนที่นั่งยืนได้ นั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ ศึกษา ดังนี้ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (นิตยา กมลวิทนินสา, 2546) ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 โดยองค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน โดยเรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด การผลิตและบริโภคแบบทำลายต่อระบบนิเวศจนกระทั่งมีผลกระทบย้อนกลับมาซึ่งมวลมนุษยเอง ผลจากการประชุมได้ข้อสรุปที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก เจื่อนไขทางระบบนิเวศ(สิ่งแวดล้อม) เป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ และประการที่สอง กิจรดำเนินกรในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่สมดุล โดยการใช้ทรัพยากรของโลกอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะนำไปสู่ออนาคตที่ปลอดภัยและมั่นคง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development : WCED หรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า Brundtland Commission) ขึ้นเพื่อการศึกษาในเรื่องการสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา และในปี พ.ศ. 2530 ได้มีการเผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาใหม่ไปในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ.2535 สหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอ จานโร ประเทศบราซิล ซึ่งการประชุมนี้ มีผู้แทนของ 178 ประเทศรวมทั้งประเทศไทย ได้ร่วมลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 (AGENDA 21) ซึ่งถือเป็นแผนแม่บทของโลกที่ประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกับพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก

หลังจากนั้นอีก 10 ปี สหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development : WSSD) ขึ้นในปี พ.ศ. 2545 ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ เพื่อสานต่อแผนปฏิบัติการ 21 ให้มีผลในทางปฏิบัติมากขึ้นและกว้างขวางขึ้น โดยมีพันธกรณีที่ประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญคือ กำหนดให้ประเทศสมาชิกจะต้องบรรลุข้อตกลงในการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาแห่ง

สหประชาชาติ (Millennium Development Goals : MDGs) ร่วมกันให้สำเร็จภายในปี พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 2015) เพื่อผลของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินงานในด้านต่างๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและขจัดปัญหาความยากจนของคนในประเทศ ประเทศสมาชิกควรมุ่งส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ (Human Capacity Building) ซึ่งรวมถึงการพัฒนาด้าน การศึกษาและการจัดหาบริการด้านสุขภาพอนามัยให้ประชาชนอย่างทั่วถึง เสริมสร้างจิตสำนึกเพื่อ กระตุ้นให้ประชากรทั่วโลกตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมของแต่ละประเทศ ต้องร่วมกัน เป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา และร่วมกันพิทักษ์ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

1. ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาแนวคิด "การพัฒนาที่ยั่งยืน" ของ World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland ที่ให้ไว้ในรายงาน "Our Common Future" (องค์การสหประชาชาติ, 2530) ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดย ไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการตอบสนอง ความต้องการของตนเอง เช่นเดียวกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541) ได้อธิบายว่า การพัฒนา ที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) มีดุลยภาพ (Balance) คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ต้องคำนึงถึงปัจจัย ด้านมนุษย์ โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้ง การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย เป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนทั้งในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป อยู่ดีกินดี มีความสุข ในขณะที่ วิวัฒน์ชัย อิตถากร (2546) ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม และของสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น (สถาบันทางเศรษฐกิจ, การเมือง, การศึกษา, สื่อมวลชน ฯลฯ) ในหลายมิติตลอดจนทัศนคติ ค่านิยมและระบบคุณค่า เป็นการเปลี่ยนแปลงจากเชิงปริมาณไปสู่เชิง คุณภาพให้ดียิ่งขึ้น ปลอดจากระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจและผูกขาดอำนาจทางการเมือง เอื้ออำนวย ต่อระบบเศรษฐกิจนั้น ให้สามารถเพิ่มผลผลิตอย่างมีดุลยภาพระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมและ เทคโนโลยี โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม สร้างความเสมอภาคทาง โอกาส ขจัดความยากจน ทั้งนี้ นิตยา กมลวาทินสา (2546) ได้กล่าวถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบท ไทย หมายถึง การพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุล บนพื้นฐานของ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความ

เอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม

จากการศึกษาสามารถสรุปเป็นความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้สอดคล้องกับบริบทของการศึกษาคือ เป็นการพัฒนาทุก ๆ ด้านแบบองค์รวม ที่คำนึงถึง สิ่งแวดล้อม ที่มีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างสมดุล โดยมุ่งถึงปัจจัยคนเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา

2. องค์ประกอบการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษายุคองค์ประกอบการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้เริ่มศึกษาจากงานของ นิติยา กมลวาทินิสิต (2546) ที่กล่าวถึง หลักการพัฒนานาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 3 ประการ คือ ประการแรก เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต ประการที่สองเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็น "องค์รวม" คือ มองว่าการจะทำสิ่งใด ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่นๆ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ภาคีการพัฒนาต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วย ประการที่สามการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสกระบบเทคโนโลยีเพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นควรเป็นไปในทาง "สร้างสรรค์" ไม่ใช่ "ทำลาย" ควรยึดแนวคิด "เศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญานำทาง โดยมุ่งการพัฒนาที่มีคุณภาพระหว่าง มิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเกื้อกูลกัน เพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป ทั้งในด้านมิตินิเวศ ที่ให้คุณค่ากับธรรมชาติ มิติเศรษฐกิจ ที่ให้คุณค่ากับพื้นฐานการผลิตที่คำนึงถึงคนรุ่นต่อไปได้ใช้ประโยชน์ และควรใช้เทคโนโลยีสะอาดให้มากที่สุด และมิติทางสังคม ที่ให้คุณค่ากับการรักษามาตรฐานของสินค้าบริโภคในระดับที่ธรรมชาติแบกรับไว้ได้ และการมีความสัมพันธ์ที่ดีของประชาชนที่ก่อให้เกิดการกระจายผลผลิตและการบริโภคอย่างเป็นธรรม ไม่เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

องค์ประกอบของสังคมที่มีการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ทรัพยากร การใช้พลังงานทดแทนอย่างอื่น ทั้งจากธรรมชาติและจากการประดิษฐ์ขึ้น และมีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เศรษฐกิจที่มั่นคงของชุมชน คือ มีการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่องและครบวงจร คุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรในชุมชน

ในขณะที่ ฌูพัซซ์ ล็อบประดิษฐ์พงษ์ (2546) ได้กล่าวถึง การพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อที่จะสนองความต้องการของผู้คนในอนาคต ให้เท่าเทียมกันกับปัจจุบัน ต้องให้ความสำคัญกับการผสมผสานกันอย่างกลมกลืนระหว่างวัตถุประสงค์หรือความต้องการใน 3 ด้าน ประกอบด้วย

ความต้องการทางสังคม ความต้องการทางเศรษฐกิจ และการรักษาสภาพแวดล้อม ซึ่งความต้องการในด้านใดด้านหนึ่งมักจะขัดแย้งกับด้านอื่นๆ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนแนวคิด คือ ควรใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง รักษาความสะอาดและบริสุทธิ์ของสภาพแวดล้อมให้คงอยู่สืบต่อไปในอนาคต ภัยธรรมชาติก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นกฎของธรรมชาติ ความเท่าเทียมในสังคม และหลักประกันการกินอยู่ดี ลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต รักษาสภาพแวดล้อมอย่างสมดุล

และเมื่อศึกษาถึง ดัชนีชี้วัดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ยึดถือรายงานขององค์การสหประชาชาติ (United Nations) ภายใต้คณะทำงานที่มีชื่อว่า The United Nations Commission on Sustainable Development (CSD) จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม ปี ค.ศ.1992 ที่ได้คิดค้นดัชนีชี้วัดขึ้นมาชุดหนึ่ง รวบรวม 134 ดัชนี เพื่อเป็นแนวทางให้กับประเทศต่างๆ เลื่อนนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และความสามารถในการจัดเก็บข้อมูลของแต่ละประเทศ โดยจำแนกออกได้ 4 มิติ ประกอบด้วย มิติด้านสังคม (Social) ด้านเศรษฐกิจ (Economic) ด้านสถานะแวดล้อม (Environmental) และด้านสถาบัน (Institutional)

มิติด้านสังคม จะพิจารณาถึงความเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นด้านรายได้ ความเท่าเทียมกันทางเพศ สุขอนามัยของประชากร ระดับการศึกษาและการรู้หนังสือ รวมทั้งความปลอดภัย

มิติด้านเศรษฐกิจจะพิจารณาสองด้าน ด้านแรกคือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ดัชนีชี้วัดด้านนี้ประกอบด้วย รายได้ต่อหัวของประชากรจะแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งสินต่อรายได้ประชาชาติแสดงให้เห็นถึงสถานะทางการเงิน และดุลการค้าและบริการจะสะท้อนภาวะการค้าของประเทศส่วนในด้านที่สอง รูปแบบการผลิตและการบริโภค จะดูถึงการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการของเสียจากระบวนการผลิต รวมทั้งการขนส่ง

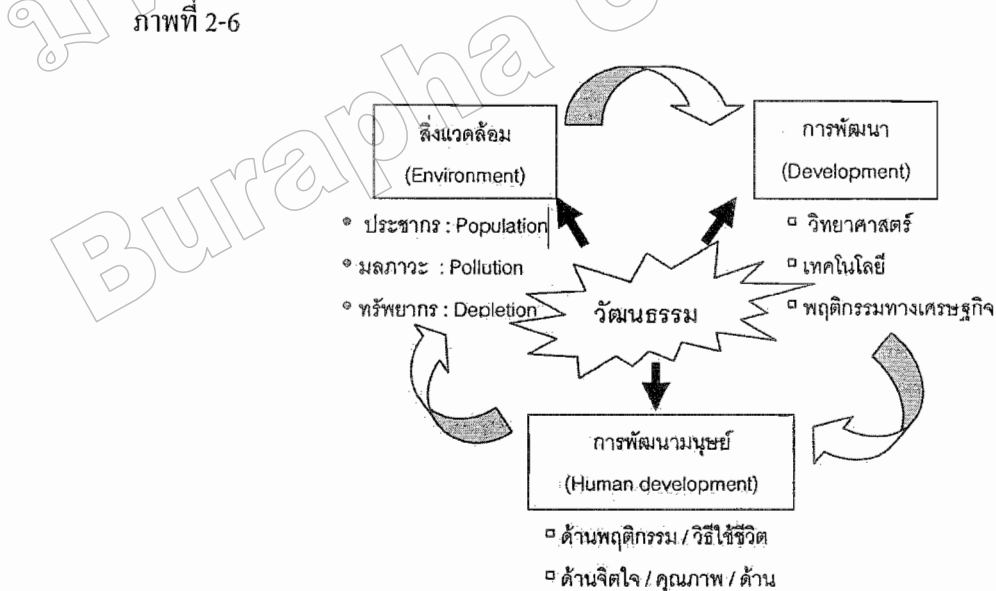
มิติด้านสภาพแวดล้อม จะให้ความสำคัญกับอากาศ ที่ดิน น้ำและแหล่งน้ำ รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศ ที่ได้ให้ความสนใจต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ผู้วิจัยได้นำมาเสนอคือ ฟรันซิสโก ดี คาสตี (Francisco di Casti, 1995) เสนอคำอุปมาไว้ว่า “เก้าอี้แห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน” คำอุปมา คือ การเปรียบเทียบที่มีประโยชน์ที่จะช่วยในการจำและความเข้าใจ และเก้าอี้ 1 ตัวนี้มี 4 ขา ที่เชื่อมต่อกันอย่างยั่งยืน ซึ่งทั้งสี่ขาต้องรวมไว้ในนโยบาย และการจัดการอย่างยั่งยืน ถ้าขาหนึ่ง ขาใดถูกเน้นย้ำเกินไป (ซึ่งมักเป็นขาทางเศรษฐกิจ) เมื่อนั้นเก้าอี้ก็จะไม่ราบเรียบและสะดวกสบายอีกต่อไป รายละเอียดตามตารางที่ 2-7

ตารางที่ 2-7 ขาเก้าอี้แห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ของ ฟรังซิสโก ดิ คาสตี (Francisco di Casti)

ขาทางนิเวศวิทยา	ขาทางสังคม	ขาทางวัฒนธรรม	ขาทางเศรษฐกิจ
ความหลากหลายทางชีววิทยา	สถาบัน	ศาสนา&วัฒนธรรม	ความเจริญทางเศรษฐกิจ
ระบบนิเวศวิทยา	โครงสร้างพื้นฐาน	จริยธรรม&พฤติกรรม	ต้นทุนทางธรรมชาติ
ที่อยู่อาศัย	การศึกษา	ความปรารถนาแรง	สินค้า&บริการ
พันธุ์พืชสัตว์ที่อยู่ใน	ระบบทางกฎหมาย	กระตุ้น	การฝึกปฏิบัติแบบหมู่คณะ
อันตราย	สุขภาพ&การแพทย์	ความมั่นคง	การจ้างงาน
พันธุ์ของพืชสัตว์สำคัญ	การเมือง/	เสรีภาพสิทธิ	คุณภาพชีวิต
มลภาวะและของเสีย	ประชาธิปไตย	ความรับผิดชอบ	ความประสิทธิภาพ
กระบวนการทางกายภาพ	อุตสาหกรรมทาง	คุณค่าทางครอบครัว	การค้าที่ยุติธรรม/ความเสมอภาค
ทรัพยากรทางธรรมชาติ	ทหาร	ข้อมูลสื่อ	
	ทรัพยากรบุคคล		

ในขณะที่ นักวิชาการไทย คือ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540, หน้า 80-87) ได้ทำการวิจัย เอกสารและโครงการหลักของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ แล้วได้เสนอ “ตัวแบบการพัฒนาของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ” สามารถสรุปย่อสาระสำคัญของแนวความคิดดังกล่าว ที่เป็นไปตาม ภาพที่ 2-6

ภาพที่ 2-6 ตัวแบบการพัฒนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

1. เป้าหมายของการพัฒนาที่สำคัญ คือ ควรยึดแนวคิด "เศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญานำทาง โดยมุ่งการพัฒนาที่มีคุณภาพระหว่าง มิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเกื้อกูลกัน เพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป

2. หลักการพัฒนา ควรยึดถือเป็นหลักในการดำเนินการพัฒนาสังคมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้มี 10 ประการคือ

2.1. หลักช่วยเหลือตนเอง พึ่งตนเอง เป็นการพัฒนา "คน" เพื่อให้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนมากที่สุด จนก่อให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในตนเอง ดังนั้นคนที่ช่วยตนเองและพึ่งตนเองได้จะช่วยให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2.2. หลักการเริ่มจากสภาพที่เป็นอยู่ เป็นการพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่ แล้วจึงไปปัจจัยนำเข้าเข้าไป เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ทำให้ชาวบ้านสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ จนเกิดการพัฒนาคคนและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

2.3. การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพราะเป็นสิ่งใกล้ตัว การใช้ทรัพยากรจากบริบทที่ใกล้ ทำให้ชาวบ้านเกิดการพึ่งตนเองมากที่สุดและสามารถที่จะวางแผนการใช้ทรัพยากรที่พอดี ทำให้ผลผลิตที่เกิดขึ้นไม่มากหรือน้อยไป การอาศัยทรัพยากรที่ใกล้ตัวเป็นการใช้เงินมาก และอาจเกินความจำเป็นของท้องถิ่น

2.4. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดปัญญา สามารถที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้ยั่งยืนได้

2.5. วัฒนธรรมและผู้นำท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน จะต้องดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของไทยที่ดีงาม และผู้นำท้องถิ่นจะต้องเป็นต้นแบบของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้ดำรงอยู่สืบไป เป็นการแก้ปัญหาท้องถิ่นล่มสลาย ทำให้ทั้งเข้มแข็งและยั่งยืน

2.6. ความมีประสิทธิภาพในการพัฒนาให้ได้ผลต้องจัดทำในรูปของหนึ่งโครงการมีลักษณะเป็นหนึ่งหน่วยระบบ มีผลผลิตที่คาดหวัง มีปัจจัยนำเข้าและกระบวนการทำงานที่จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นระบบ เมื่อโครงการดำเนินงานไปแล้ว สามารถประเมินผลและประสิทธิภาพได้

2.7. การประสานงาน เป็นหน่วยงานของราชการและเอกชน จะต้องมีการประสานความร่วมมือในการทำงานทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของกระบวนการพัฒนา ถ้าทุกหน่วยงานของราชการและเอกชนสามารถประสานงานให้ความร่วมมือกันได้อย่างดี จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2.8. การทำงานเชิงรุก เป็นการแก้ปัญหาหรือพัฒนาหมู่บ้านโดยตรงประเด็นในการทำงานเชิงรุกนั้น ชาวบ้านในท้องถิ่นจะเข้าร่วมทำให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ในการทำงานระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคนในท้องถิ่น และพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

2.9. ความมีคุณธรรมและศิลปะ การพัฒนาคนหากมุ่งแต่ความรู้ความสามารถทางด้านเศรษฐกิจอย่างเดียวจะทำให้ความเป็นไทยขาดหายไปจากท้องถิ่น สิ่งสำคัญคือคุณธรรมและศิลปะที่แสดงความเป็นท้องถิ่นไทย ดังนั้นการพัฒนาจะต้องทำควบคู่กับคุณธรรมและศิลปะ

2.10. การเชื่อมประสานด้านเวลา เป็นการพัฒนาโดยเชื่อมสภาพของท้องถิ่นในปัจจุบันของไทยเข้ากับเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่เหมาะสมกับการพัฒนาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่นำเข้ามาจะต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพความเป็นท้องถิ่นของไทย เทคโนโลยีที่ดีนั้นจะต้องเป็นเทคโนโลยีที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคน แล้วส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. วิธีการพัฒนา

วิธีการปฏิบัติที่นำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาซึ่งเน้นที่ตัว “คน” เป็นสำคัญ มี 4 วิธีการคือ

3.1 วิธีการให้การศึกษายอบรม เป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่ต้องการให้บรรลุผลตามเป้าหมาย รวมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อฝึกความชำนาญในการทำเรื่องนั้นๆ ให้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

3.2 วิธีการทำงานกับกลุ่มคน เป็นการทำงานที่อาศัยกลุ่มคน หรือชุมชนเป็นหลัก เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาปัจเจกชนซึ่งทำได้ยากกว่า การพัฒนาคนโดยผ่านกลุ่มนี้จะทำได้ง่าย เพราะชาวบ้านในกลุ่มได้ช่วยกันทำความเข้าใจ ช่วยกันจำ สอนกันเอง และนำผลการเรียนรู้ไปใช้ได้อย่างมั่นใจ

3.3 วิธีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นการพัฒนาที่นักพัฒนาจากภายนอกชุมชน ดำเนินการพัฒนาในชุมชนพร้อมกับทำการศึกษาวิจัยงานพัฒนาชุมชนนั้นไปด้วย โดยมีประชาชนในโครงการหรือชาวบ้านเป็นผู้เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาทั้งในฐานะผู้ถูกพัฒนา ฐานะนักพัฒนา และฐานะนักวิจัย ซึ่งประชาชนจะมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องที่จะได้รับการพัฒนาหรือเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ดีขึ้น ไขว้มีปัญญาท้องถิ่น และประสบการณ์ชีวิตพัฒนาท้องถิ่นของตนเองร่วมกับนักพัฒนาจากภายนอกได้ และจะทำหน้าที่ในฐานะนักวิจัย ใฝ่ดู และวิเคราะห์ วิจัยกระบวนการพัฒนาด้วยความรู้ ความสามารถที่มีอยู่เดิมผสมผสานกับแนวความคิดใหม่ที่ถูกนำมาใช้โดยนักพัฒนาจากภายนอกชุมชน

3.4 วิธีการทำงานกับหน่วยงาน เป็นการทำงานที่อาศัยหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นๆ มาร่วมช่วยงาน หรือช่วยสนับสนุนปัจจัยต่างๆ ที่ท้องถิ่นยังขาดอยู่ รวมทั้งช่วยเป็นที่ปรึกษาให้แก่ชุมชนหรือท้องถิ่นจนกว่าจะรับช่วงงานไปดำเนินการเองได้

“ตัวแบบการพัฒนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ” ถือเป็นแนวคิดที่สำคัญที่จะนำไปใช้เป็นหลักการในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะที่ จิตรเกษม พัฒนาศิริ (2541) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน หรือ ชุมชนยั่งยืน (Sustainable community) มีรายละเอียดดังนี้

1. ระบบคุณค่า ที่เน้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน (สังคมหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ (การผลิต การจัดการทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี) และคนกับคุณธรรม (กายและจิต) ระบบคุณค่าจึงปรากฏอยู่ใน กฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคม ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน

2. ระบบการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้ทางสากล พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตและชุมชนในปัจจุบัน โดยมี “ภูมิปัญญา” เป็นแกนกลาง เชื่อมความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนไทย

3. ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ที่คำนึงถึงวงจรความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติ หลักเคียงเทคนิคหรือวิธีการทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ ที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภค และมีส่วนเกินเพื่อการแบ่งปันและแลกเปลี่ยน ทั้งผ่านระบบการแลกเปลี่ยนแบบวัฒนธรรมชุมชนและแบบใหม่

4. ระบบทุนชุมชน เป็นการพึ่งตนเองด้านทุน หรือ ระบบการสะสมทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาท ทั้งในด้านการระดม การบริหารจัดการ หลักเกณฑ์และกฎระเบียบต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองการปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกในชุมชน

5. ระบบธุรกิจชุมชน หรือ การตลาดที่ชุมชนต้องการ และการจัดการด้านระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชน และระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

6. ระบบอุตสาหกรรมชุมชน เป็นระบบคู่กับระบบธุรกิจ แต่มีพัฒนาการต่อเนื่องจากระบบการพึ่งตนเองเดิม ทั้งนี้ ศักยภาพพื้นฐานเดิมนี้ไม่ได้รับโอกาสในการพัฒนาโดยชุมชนและเป็นของชุมชนเอง มีอยู่ 3 แบบ คือ อุตสาหกรรมชุมชนแปรรูปผลผลิตของตนเอง อุตสาหกรรมชุมชนผลิตผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมชุมชนที่นำวัตถุดิบจากภายนอกมาผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคและใช้สอยในชุมชน

7. ระบบสิ่งแวดล้อม ที่ครอบคลุมถึง สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบสิ่งแวดล้อมจึงหมายถึงรวมถึง ดิน น้ำ ป่า อากาศ การจัดการทางกายภาพของชุมชน และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการเจริญชีวิตด้วย

8. ระบบสวัสดิการชุมชน เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตร่วมกัน

9. ระบบการรักษาสุขภาพของชุมชน ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ด้านการแพทย์ที่เรียกรวม ๆ ว่าแผนไทย ซึ่งไม่ได้เน้นที่การรักษา แต่เน้นการดูแลสุขภาพซึ่งเชื่อมโยงตั้งแต่ภาวะร่างกายของคน(ชาติ) ฤดูกาล อาหาร และยาสมุนไพร เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

10. ระบบการจัดการของชุมชน ที่รวมเอาทั้งหมด มาจัดการร่วม ทำให้องค์กรชุมชน(ใหม่)ที่เกิดขึ้น สามารถพัฒนาภาวะความเป็นสถาบันทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนสามารถพึ่งพาได้

แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจจะไม่สามารถพัฒนาระบบทั้ง 10 ระบบขึ้นภายในชุมชนครบ แต่ชุมชนสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยกันขึ้นมาทดแทนได้

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอสรุปกรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อใช้สำหรับการศึกษาในเรื่องการพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน โดยในครั้งนี่จะเป็นการศึกษาในเชิงประยุกต์ ตามกรอบแนวคิดการทำงานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีและฟรังซิสโก ดิ คาสติ (Francisco di Casti) โดยบูรณาการงานไปกับ ตัวชี้วัดของคณะทำงานขององค์การสหประชาชาติ ที่มีชื่อว่า The United Nations Commission on Sustainable Development (CSD) ในเรื่อง ชุมชนเพื่อพัฒนามนุษย์ ชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว ชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ และชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม

แนวคิดชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์

ผู้วิจัย ได้ศึกษาตามกรอบแนวคิดของ การพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน ในด้านชุมชนเพื่อการพัฒนา มนุษย์ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของการศึกษาที่มุ่งศึกษาชุมชนชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว จึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษาโดยให้ ความสำคัญในเรื่อง พฤติกรรม การใช้ชีวิต การพัฒนาจิตใจ และการพัฒนาคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดตัวชี้วัดทางด้าน พฤติกรรมในเรื่องความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ มีความเสมอภาคทางโอกาส การจัดการความ ยากจนและการรักษาศิลปวัฒนธรรม สำหรับทางด้านการใช้ชีวิตได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่องการ สร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตได้อย่างปลอดภัยมั่นคง มีการเรียนรู้ตลอดเวลา ทั้งชีวิตและมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนทุกคน สำหรับด้านการพัฒนาจิตใจ ได้กำหนด ขอบเขตไว้ในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ความภาคภูมิใจในความ เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ร่วมกันดูแลและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ และ สร้างเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและเลิกความเกลียดชังเห็นแก่ตัว สำหรับในด้านการพัฒนาคุณภาพนั้น ได้ กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่องการมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ การมีความรู้ที่สามารถ นำไปใช้ประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลาย การมีรายได้และอาชีพที่มั่นคง และการพัฒนาแบบองค์ รวมให้เกิดความสมดุลย์ ซึ่งสอดคล้องกับ การพัฒนาดัชนีตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ไทย จัดทำโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, วรวิทย์ อวิรุทธิ์วรกุล และภาณี ชนาธิ (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, สัมภาษณ์, 2546) ปกรณ์ ที่กล่าวไว้ว่าการพัฒนาที่ ยั่งยืนต้องอยู่บนพื้นฐานของทรัพยากรของตนเองและจะต้องให้ความสำคัญกับมิติทางด้านสังคม ที่ มุ่งงจัดปัญหาที่ทำให้เกิดความยากจน และรวมไปถึงแนวคิดของผู้บริหารของสำนักงานเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ 4 ด้าน คือ จักรมณฆ์ ภาสูกวนิช, สมเจตน์ เทรคูป, สันติ บางอ้อ และอุทิศ ขาวเรีขร ทีมอง ถึง “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยจะต้องธำรงรักษา ศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทยไว้ควบคู่ไปด้วย ตลอดจนบทสรุปที่ยั่งยืนจากผลการประชุมของ องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ภายใต้คณะทำ งานที่มีชื่อว่า The United Nations Commission on Sustainable Development (CSD)

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการพัฒนา มนุษย์ที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปกรอบ การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีความยั่งยืนด้านการพัฒนา มนุษย์ของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนว ชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-8

ตารางที่ 2-8 ตัวแปร คำนี และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพของชุมชนหมู่บ้าน
เข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	คำนี	ตัวชี้วัด
ชุมชนเพื่อการ พัฒนามนุษย์	DV1.1 พฤติกรรม	DV1.1.1 มีความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์
		DV1.1.2 มีความเสมอภาคทางโอกาส
		DV1.1.3 การขจัดความยากจน
		DV1.1.4 การรักษาศิลปวัฒนธรรม
ชุมชนเพื่อการ พัฒนามนุษย์	DV1.2 วิธีใช้ชีวิต	DV1.2.1 การสร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิต
		DV1.2.2 การดำเนินชีวิต ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย
		DV1.2.3 การเรียนรู้ตลอดเวลาทั้งชีวิต
		DV1.2.4 การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนทุกคน
การพัฒนา จิตใจ	DV1.3 การพัฒนา จิตใจ	DV1.3.1 การแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
		DV1.3.2 ความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง
		DV1.3.3 ร่วมกันดูแลและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ
		DV1.3.4 การสร้างเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและเลิกความคิดที่เห็น แก่ตัว
การพัฒนา คุณภาพ	DV1.4 การพัฒนา คุณภาพ	DV1.4.1 การมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์
		DV1.4.2 การมีความรู้ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้อย่าง หลากหลาย
		DV1.4.3 การมีรายได้และอาชีพที่มั่นคง
		DV1.4.4 พัฒนาแบบองค์รวมให้เกิดความสมดุล

แนวคิดชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว

ผู้วิจัย ได้ศึกษาตามกรอบแนวคิดของ การพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน ในด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของการศึกษาที่มุ่งศึกษาชุมชนชายแดนไทย – กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว จึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษาโดยให้ความสำคัญในเรื่อง ประชากร มลภาวะ และทรัพยากร ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดตัวชี้วัดด้านประชากร ในเรื่องการสร้างพลังการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การกำหนดกฎ ระเบียบ นโยบายการจัดการทรัพยากร จิตสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน และทุกคนจะต้องช่วยกันลงมือแก้ไขสิ่งแวดล้อมที่เสียไปไม่ให้เกิดขึ้นใหม่ สำหรับในด้านมลภาวะ ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร การมีระบบการกำจัดขยะที่เป็นรูปธรรม การมีสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตที่ดี และไม่ก่อมลพิษทางน้ำและทางอากาศ สำหรับในด้าน ทรัพยากร ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ การอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และรวมไปถึง AGENDA 21 ที่มีประเทศ 178 ประเทศ ลงนามร่วมกัน ยืนยันและให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและในอีกหลายประเทศ ที่ให้ความสำคัญต่อมลภาวะที่อาจเป็นอันตรายต่อมวลมนุษยชาติในอนาคตเช่นกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียวของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-9

ตารางที่ 2-9 ตัวแปร คัดนี้ และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียวของชุมชน
หมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	คัตนี้	ตัวชี้วัด
ชุมชนเพื่อการ พัฒนาสีเขียว	DV2.1 ประชากร	DV2.1.1 การสร้างพลังการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
		DV2.1.2 การกำหนดกฎ ระเบียบ นโยบายการจัดการทรัพยากร
		DV2.1.3 การจัดสรรทรัพยากรที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
		DV2.1.4 การลงมือแก้ไขสิ่งแวดล้อมที่เสียไปและป้องกันไม่ให้ เกิดใหม่
	DV2.2 มลภาวะ	DV2.2.1 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร
		DV2.2.2 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภค
		DV2.2.3 การมีสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตที่ดี
		DV2.2.4 ไม่ก่อมลพิษทางน้ำและทางอากาศ
	DV2.3 ทรัพยากร	DV2.3.1 การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
		DV2.3.2 การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดม สมบูรณ์
		DV2.3.3 การอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยว
		DV2.3.4 การบริหารจัดการปัญหามลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์

ผู้วิจัย ได้ศึกษาตามกรอบแนวคิดของ การพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน ในด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของการศึกษาที่มุ่งศึกษาชุมชนชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว จึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษา โดยให้ความสำคัญในเรื่อง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งทั้ง 3 ประการนี้ ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์ สร้างขึ้นมา จัดการ ดำเนินการเพื่อช่วยให้เกิดการ พัฒนา ในเกิดความมั่งคั่ง มีความสะดวกสบาย และ ให้ความสุขแก่มนุษย์ แต่เมื่อใช้ไป มากขึ้นย่อมเกิดผลเสียและเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อมนุษย์ ผู้วิจัย จึงได้กำหนดกรอบในการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ ในเรื่อง การนำเอาความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อ การดำรงชีวิต มีการอนุรักษ์พลังงานและการใช้พลังงานทดแทน การให้การศึกษาย่างทั่วถึง และ การอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรไว้ใช้จนถึงลูกหลาน สำหรับในด้านเทคโนโลยี ได้กำหนดขอบเขต ไว้ในเรื่อง การใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีขอบเขตในการใช้เพื่อความ สมดุลของระบบ ใช้กระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด และการลดปริมาณของเสียไม่ทำลาย สภาพแวดล้อม สำหรับในด้านพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ได้กำหนดขอบเขตไว้ในเรื่อง การลดการใช้ หรือบริโภคที่สิ้นเปลือง การนำผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ การแปรรูปผลิตภัณฑ์แล้วนำ กลับมาใช้ใหม่ และการใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ หลักเกณฑ์ทั่วไปคือ การใช้ระบบ Pressure - State - Response (PSR) ที่ดัดแปลงโดย คณะกรรมาธิการสหประชาชาติด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่เชื่อมโยงผลกระทบด้านสังคมและ เศรษฐกิจต่อสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับ สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ได้ กล่าวถึงสิ่งที่ผ่าน ไปนั้นถือเป็นบทเรียนอันล้ำค่าที่เป็น โอกาสในวิกฤต และจะต้องมีการกระชาย ความมั่งคั่งอย่างกว้างขวาง พัฒนาทางด้านเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งใน ต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ที่มี จีดีพีสีเขียว คานาดา มีแผนสีเขียว เนเธอร์แลนด์ และได้หัน เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปกรอบ การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ของชุมชนหมู่บ้าน เข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-10

ตารางที่ 2-10 ตัวแปร คำนี และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ของชุมชน
หมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	คำนี	ตัวชี้วัด
ชุมชนเพื่อการ พัฒนา สร้างสรรค์	DV3.1 วิทยาศาสตร์	DV3.1.1 การนำเอาความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต
		DV3.1.2 การอนุรักษ์พลังงานและการใช้พลังงานทดแทน
		DV3.1.3 การให้การศึกษอย่างทั่วถึง
		DV3.1.4 การอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรให้ไว้ใช้จนถึงลูกหลาน
	DV3.2 เทคโนโลยี	DV3.2.1 ใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
		DV3.2.2 มีขอบเขตในการใช้เพื่อความสะดวกของระบบ
		DV3.2.3 ใช้กระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด
		DV3.2.4 การลดปริมาณของเสียไม่ทำลายสภาพแวดล้อม
	DV3.3 พฤติกรรม ทาง เศรษฐกิจ	DV3.3.1 การลดการใช้หรือบริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็น
		DV3.3.2 การนำผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่
		DV3.3.3 การแปรรูปผลิตภัณฑ์แล้วนำกลับมาใช้ใหม่
		DV3.3.4 การทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม

ผู้วิจัย ได้ศึกษาตามกรอบแนวคิดของ การพัฒนาไปสู่ชุมชนที่ยั่งยืน ในด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของการศึกษาที่มุ่งศึกษาชุมชนชายแดนไทย – กัมพูชาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว จึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษาโดยให้ความสำคัญในเรื่อง การเสริมความพร้อมของชุมชนและการสร้างความสมดุลของระบบ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการศึกษา การเสริมความพร้อมของชุมชน ในเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในสามารถรองรับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมที่เอื้อต่อประโยชน์อย่างยุติธรรมทุกชนชั้น การสร้างพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยการกำหนดความชัดเจนของนโยบายและการใช้ทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความยั่งยืน สำหรับในการสร้างความสมดุลของระบบได้ขอบเขตไว้ในเรื่อง การแก้ปัญหาอย่างบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การหาทางลดทำลายค่านิยมและพฤติกรรมไม่เหมาะสม การเชื่อมโยงการพัฒนาทุกมิติในการดำรงชีวิตการมองแบบองค์รวม และมุ่งถึงวัตถุประสงค์หลักคือวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของคนไทย ซึ่งสอดคล้องกับ สถาบันเฝ้าระวังโลก (Worldwatch Institute) ที่ได้กำหนดตัวชี้วัดความยั่งยืนในด้านต่างๆ เช่นเดียวกับ ธงชัย พรรณสวัสดิ์ ประธานสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (มนนิภา สังข์ศักดิ์ และ นิสวันต์ พิษณุดำรง, 2546, หน้า 26) ที่กล่าวถึงจริยธรรมสิ่งแวดล้อมคือจิตสำนึกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่จะต้องทำทุกระดับ แต่ในระดับล่างอาจมองเห็นยาก เนื่องจากสื่อคอยชักใยไปในทางบริโภคนิยมอยู่ ดังนั้นต้องช่วยกันปลูกฝัง จริยธรรมสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปกรอบการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนที่มีความยั่งยืนด้านชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคมของชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ให้เห็นได้ตามตารางที่ 2-11

ตารางที่ 2-11 ตัวแปร คัดนี้ และตัวชี้วัดสำหรับตัวแปรชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคมของชุมชน
หมู่บ้านเข้มแข็งตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

ตัวแปร	คัตนี้	ตัวชี้วัด
DV4 ชุมชนเพื่อการ พัฒนาสังคม	DV4.1 การเสริมความ พร้อมของ ชุมชน	DV4.1.1 การใช้ภูมิปัญญาของชุมชนให้สามารถรองรับผลกระทบ จากกระแสโลกาภิวัตน์ DV4.1.2 การพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมที่เอื้อต่อ ประโยชน์อย่างยุติธรรมทุกชนชั้น DV4.1.3 การสร้างพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยการ กำหนดความชัดเจนของนโยบาย DV4.1.4 การใช้ทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความ ยั่งยืน
	DV4.2 การสร้าง ความ สมดุลของ ระบบ	DV4.2.1 ใช้การแก้ปัญหาอย่างบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง DV4.2.2 การหาทางลด ทำลายค่านิยมและพฤติกรรมไม่เหมาะสม DV4.2.3 เชื่อมโยงการพัฒนาทุกมิติในการดำรงชีวิตการมองแบบ องค์รวม DV4.2.4 มุ่งถึงวัตถุประสงค์หลักคือวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของคนไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปราณี หมอนทองแดง (2533) ศึกษาเรื่อง ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสอง แห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องที่เป็นปัจจัยภายนอกคือ ภาครัฐ องค์กร พัฒนาเอกชน ระบบตลาด (พ่อค้า) และนักการเมือง ซึ่งในชุมชนพึ่งตนเอง ได้ จะต้องรู้เท่าทัน เลือกรับปัจจัยภายนอกที่มากระทบต่อหมู่บ้านในช่วง เวลาต่างๆ กัน ในกรณีบ้านหนองน้ำใส และพบว่า ปัจจัยภายในทั้งหมดได้ทำงานประสาน เกื้อกูลและเชื่อมโยงกันอย่างเข้มแข็ง โดยอาศัยปัจจัยภายนอกเฉพาะเงื่อนไข ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเข้ามาสนับสนุนองค์กรเพื่อช่วยเหลือตนเองที่จัดตั้ง ขึ้นภายในชุมชน ส่วนบ้านนาสะแก ปัจจัยเงื่อนไขภายใน ไม่สามารถทำงานประสาน เชื่อมโยงกันได้เลย ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเข้ามาจัดระบบและแก้ไขปัญหาของชุมชนการต่อสู้ดิ้นรน และเกิดการพัฒนาหมู่บ้านโดยรวม ควบคู่ไปด้วย

กนกรัตน์ กิตติวิวัฒน์ (2543) ศึกษาเรื่อง การจัดการทุนทางสังคมในชุมชนเมือง : ศึกษากรณีเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์บางซื่อพัฒนา การวิจัยนี้มุ่งศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมของชุมชนเมือง ในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ โดยได้ทำการศึกษาผ่านโครงการเพื่อการลงทุนทางสังคมในด้านการส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชน ผลการศึกษาพบว่า การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนต่อกันนั้น นับเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของชาวชุมชนเมือง โดยผ่านการตอบแทน และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ตลอดทั้งกระบวนการเกื้อกูลกันและกันด้วยความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้พวกเขามีชีวิตอยู่รอดได้ในสภาวะที่ฝืดเคือง นอกจากนี้การมีค่านิยมร่วมกันในเรื่องการมีเครดิตที่ดีหรือการเป็นผู้น่าเชื่อถือนั้นมีส่วนอย่างสำคัญในการเกื้อหนุนกองทุนสวัสดิการในชุมชน สำหรับการศึกษาระบบการทำงานระดับองค์กรเครือข่าย พบว่า วิธีการดังกล่าวไม่ได้ทำให้เกิดผลเฉพาะผลด้านบวกในความหมายของการเพิ่มทุนทางสังคมหรือทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้นเท่านั้น หากแต่การเกิดกระบวนการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน อาจเกิดผลด้านลบต่อองค์กรหรือต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกได้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งกลุ่มพวกพ้องหรือความหวาดระแวงระหว่างสมาชิก ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชนที่จะต้องให้ความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากมีผลอย่างสำคัญในการพัฒนาองค์กรชาวบ้านให้เติบโตและเข้มแข็งต่อไป

สุพจน์ เลาว์ณย์ศิริ (2543) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของรัฐบาลในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดชลบุรี เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Data) และสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ทั้งนี้กลุ่มประชากร ประกอบด้วย สมาชิก

ในหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 76 หมู่บ้าน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของขนาดประชากร ได้หมู่บ้านที่ทำการวิจัย จำนวน 20 หมู่บ้าน พบว่า

1. ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะต้องเป็นชุมชนที่สามารถเลี้ยงตัวได้และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง ในเรื่อง ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีงานทำ มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ ด้านการเมืองการปกครองและการบริหาร รูปแบบการบริหารงานจะเป็นลักษณะที่สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เน้นการกระจายอำนาจมากกว่าการรวมอำนาจ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สภาพบ้านเมืองโดยทั่วไป จะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สมาชิกในชุมชนรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ มีสุขภาพพลานามัยที่ดีมีการรณรงค์ต่อต้าน โรคเอดส์ นอกจากนี้จะมีการจัดกิจกรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

2. ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมี 3 ด้าน คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ชุมชนที่จะเข้มแข็งได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์การบริหาร การใช้จ่ายเงิน การประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญ สมาชิกต้องรู้จักใช้จ่ายเงินรู้จักถนอม การประกอบอาชีพต้องก่อให้เกิดรายได้ที่พอเพียงต่อค่าครองชีพ ปัจจัยด้านการเมืองการปกครองและการบริหาร ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ผู้นำจะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ไม่ชี้นำหรือบังคับให้เชื่อตามผู้นำ ปัจจัยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สมาชิกในสังคมจะต้องมีจิตสำนึกและมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ด้วยตนเองได้

3. บทบาทของรัฐในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือการริเริ่มกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเข้าใจหลักการว่า ชุมชนเข้มแข็งคืออะไร จากนั้นการดำเนินการทั้งหมดจะเป็นหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนที่ต้องบริหารกันเอง ในเรื่อง ด้านเศรษฐกิจ รัฐจะต้องริเริ่มกระตุ้นให้ระบบเศรษฐกิจภายในหมู่บ้านเกิดการเคลื่อนไหวก่อน เช่น ในปัจจุบันรัฐกำลังดำเนินโครงการกองทุนหมู่บ้านซึ่งกำหนดให้แต่ละหมู่บ้านมี 1 กองทุน กองทุนละ 1,000,000 บาท เพื่อให้สมาชิกในชุมชนกู้ยืมไปลงทุนประกอบอาชีพ ด้านการเมืองการปกครองและการบริหาร รัฐต้องกระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ เพื่อบริหารงานภายในหมู่บ้านกันเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม รัฐต้องสร้างจิตสำนึกให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงความเป็นเจ้าของชุมชน เกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของ เชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนว่าสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคมสุขภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ

ชุมชนในลักษณะประชาคมสุขภาพและวิเคราะห์ปัจจัยและกระบวนการที่มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผลการวิจัยที่สำคัญพบว่า ชุมชนที่กำลังพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งมีปัจจัยและเงื่อนไขของกระบวนการพัฒนาที่สำคัญคือ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการจะมีบทบาทในการจัดการเรื่องต่างๆ ในชุมชนมากกว่าผู้นำตามธรรมชาติ ชุมชนที่มีการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนมาก จะแก้ไขปัญหาต่างๆ และประสบความสำเร็จมากกว่าชุมชนที่มีการมีส่วนร่วมของสมาชิกน้อย ชุมชนจะมีวิธีการสื่อสารของตนเองและดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การสื่อสารในงานบุญ งานวัด และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และ ทูตทางสังคมอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ของคนในสังคมในระบบเครือญาติและการสนับสนุนจากภายนอก นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดกลุ่มกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี ก่อให้เกิดเวทีสาธารณะ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบเครือญาติ ความคิดพึ่งพาตนเอง การให้ความร่วมมือต่อส่วนรวม และสภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีแหล่งทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำรงชีพ ได้อย่างสงบสุข ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ลักษณะผู้นำ กลุ่ม/องค์กรชุมชน การเผชิญภาวะวิกฤติของชุมชน กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อชุมชน และการมีระบบการสื่อสารที่ดี และปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นๆ

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยที่เรียกว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน ผลการวิจัย พบว่า

ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย การชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันแสวงหาและเลือกแนวทางแก้ปัญห สมาชิกชุมชนร่วมกันดำเนินการสมาชิกชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ และสมาชิกชุมชนร่วมกันปรับปรุงหากดำเนินการไม่สำเร็จ ชุมชนส่วนใหญ่รับรู้และตระหนักในปัญหา จากการที่สมาชิกในชุมชนประสบปัญหาและรับรู้เอง เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชนทั้งหมดหรือส่วนใหญ่ เป็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการทำมาหากิน การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน จะร่วมกันวิเคราะห์เป็นกลุ่มย่อย หรือที่ประชุมหมู่บ้านชุมชนเลือกแนวทางแก้ปัญห โดยการลองผิดลองถูกสมาชิกชุมชนร่วมวางแผนในที่ประชุมหมู่บ้านแล้ว ดำเนินการในลักษณะของการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรสถาบันและประเมิน โดยสมาชิกและผู้นำร่วมกัน

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ ฐานการเรียนรู้และเนื้อหา/องค์ความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรากฏในงานวิจัย ส่วนใหญ่ ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น/การศึกษาดูงาน/การทัศนศึกษาการสนทนา ปรัชญาหรือและเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมอย่างเป็นทางการการปฏิบัติจริง ฐานการเรียนรู้ ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน และฐานการเรียนรู้ ภายนอกชุมชน ได้แก่ ชุมชนบุคคล องค์กรภายนอก เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย เนื้อหาด้าน ปัญหา/ความต้องการพัฒนาและด้านการแก้ปัญหา/พัฒนาชุมชน โดยที่เนื้อหาทั้งสองด้านที่ปรากฏ ในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่คือ เรื่องการทำมาหากิน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยภายในที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมา สังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ ผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นที่ยอมรับนับถือ สมาชิกมีคุณธรรม จริยธรรมสมาชิกเห็นประโยชน์ของการพัฒนาร่วมกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น การแก้ปัญหาเกิดจากชุมชนเอง ปัจจัยภายนอกที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอกการสนับสนุนจากองค์กร/แหล่งทรัพยากร ภายนอก ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ การ ดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) (2544) ได้จัดทำ "โครงการศึกษา วิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง" ขึ้น เพื่อศึกษาถึงวิธีดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนปัจจัยต่างๆ ที่เสริมสร้าง และมีผลให้ชุมชนเข้มแข็ง อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) โดยสำนักงานฯ ได้สำรวจข้อมูลและความ คิดเห็นจากตัวอย่างชุมชนทุกภาคของประเทศรวมทั้งสิ้น 23 ชุมชน แบ่งเป็นชุมชนภาคเหนือ 6 ชุมชน ภาคกลาง 7 ชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 7 ชุมชน และภาคใต้ 3 ชุมชน ใช้ระยะเวลา ศึกษาระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2543 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2544

จากการศึกษาค้นคว้า พบว่าการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อการทำกิจกรรมร่วมกันในการ พัฒนาชุมชนจนกระทั่งประสบความสำเร็จเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เกิดจากมูลเหตุสำคัญหลายประการ ได้แก่ ความต้องการรายได้เพิ่มขึ้น การรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพ ความต้องการในการ มีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน การได้รับการแนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนจากหน่วยงาน ภายนอก ที่สามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวและรวมกลุ่มขึ้น ความต้องการเงินทุน และความรู้เพื่อประกอบอาชีพ การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นการรวมกลุ่มเพื่อถ่ายทอด

ศิลปวัฒนธรรมไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน ความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การบริโภคผลผลิต และการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากธรรมชาติมากขึ้น

จากการศึกษายังพบว่า ในแต่ละชุมชนต่างมีการดำเนินงานในกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ สภาพดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมให้การรวมกลุ่มมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถ แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน โดยจะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นของคนในชุมชนร่วมกัน

2. การรวมกลุ่มอาชีพ โดยคนในชุมชนต้องการมีรายได้ให้เพียงพอต่อการครองชีพ และต้องการที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งมักเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการรวมกลุ่มออกทรัพย์ เช่น การรวมกลุ่มทอผ้าไหม การแปรรูปสมุนไพร กลุ่มผลิตข้าวหอมมะลิ กลุ่มผลิต น้ำตาลโตนด เป็นต้น

3. การรวมกลุ่มเพื่อส่วนรวม พบว่ามีในทุกภาคที่ทำการศึกษโดยในภาคเหนือจะมุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ ลำธารและป่าไม้ ภาคกลางอนุรักษ์แหล่งน้ำและทรัพยากรทางทะเล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ส่วนภาคใต้ อนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรการพัฒนาระบบนิเวศน์ชายฝั่ง และป่าชายเลน นอกจากนี้บางชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาในชุมชน เช่น การแก้ไขปัญหาสายสพยัคค์ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหลังจากการรวมกลุ่ม ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความสามัคคีกันแล้ว ยังส่งผลให้สมาชิกและคนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนรวมถึงความมั่นคงด้านรายได้ อันส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วยเพราะมีสุขภาพอนามัยดีขึ้น โดยไม่ต้องออกไปหางานทำนอกท้องถิ่น คนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ เนื่องจากการรวมกลุ่มเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้รับรู้ และเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและได้รับความรู้ในการพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ การที่คนในชุมชนมีความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความสงบสุข เนื่องจากคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง รวมทั้งตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่

แนวทางการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติพบว่า ในชุมชนใดที่เข้มแข็งสามารถดำเนินงานจนประสบผลสำเร็จได้นั้น ได้ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไปด้วนความอดทนและมีความพากเพียร มีการผลิตที่มีความพอเพียงเหมาะสมหรือพอประมาณกับกำลังกาย กำลังทรัพย์และกำลังปัญญาที่มีอยู่ โดยคนในชุมชนได้เริ่มดำเนินกิจกรรมจากเงินออมของตนและเงินทุนของชุมชนมีจิตใจที่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีความเอื้ออาทร

ต่อกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จึงส่งผลให้คนในชุมชนสามารถเรียนรู้/ฝึกฝนร่วมกัน และแบ่งปันประสบการณ์ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

ดวงจันทร์ เจริญเมือง (2545) ได้ทำการศึกษา เมืองพอร์ตแลนด์ รัฐออริกอน ในสหรัฐอเมริกา ไว้ในหนังสือ เมืองยั่งยืน: แนวคิดและประสบการณ์ของตะวันตก ซึ่งพบว่า พลเมืองชาวพอร์ตแลนด์มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ผู้บริหารเมืองวางแผนเพื่อให้เมืองพัฒนาไปอย่างยั่งยืน โดย ชาวเมืองพอร์ตแลนด์ได้เรียกร้องให้มีการวางแผนพัฒนาที่ดีกว่าในอนาคต เรียกว่า Metro 2040 ปัญหาหลัก 3 ประการที่ชาวเมืองพอร์ตแลนด์เห็นว่ามีความเร่งด่วนสมควรได้รับการแก้ไข คือ 1) ความสะอาดและความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ 2) อีตระจากการจราจรติดขัดที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และ 3) ย่านพักอาศัยที่เงียบและปลอดภัย นอกจากนี้ จากการสำรวจ ประชาชนเห็นด้วยกับการพัฒนาเมืองอย่างกระชับ(compact city) เพื่อเก็บรักษาพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตร การพัฒนาระบบขนส่งมวลชนและการพัฒนาเมืองตามเส้นทางเหล่านี้ การฟื้นฟูย่านเก่าในเมือง และการลดขนาดพื้นที่เฉลี่ยเพื่อการอยู่อาศัยเพื่อเพิ่มพื้นที่สาธารณะให้มากขึ้น ซึ่งทำให้เมืองน่าอยู่และเศรษฐกิจของเมืองเติบโตพร้อมไปกับการเก็บรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นี่คือนโยบายการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนตามแบบฉบับของเมืองพอร์ตแลนด์

เมืองคูริติบา รัฐพาราณา ประเทศบราซิล ซึ่งได้รับรางวัลจากองค์การสหประชาชาติ (UN) ในฐานะที่เป็นเมืองยั่งยืน ซึ่งเมืองนี้แสดงให้เห็นเมืองสามารถยั่งยืน ได้โดยอาศัยโครงการที่มีราคาถูก เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เพื่อนำไปสู่การเป็นเมืองที่ยั่งยืน โดยนายกเทศมนตรีเมืองคูริติบาเป็นผู้นำในการคัดค้าน โครงการก่อสร้างทางยกระดับในย่านใจกลางเมือง แต่เสนอแนวคิดในการแก้ปัญหาจราจรในทางตรงข้าม ด้วยการปิดถนนให้คนเดินเท้าเป็นแห่งแรกในบราซิล ส่งเสริมระบบขนส่งสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ จนได้รับความนิยมจากผู้ประกอบการมากขึ้นเพราะร้านค้าขายสินค้าได้มากขึ้น ความยั่งยืนของเมืองคูริติบาเกิดจากวิธิติดีแก้ปัญหาแนวใหม่ ที่แตกต่างไปจากวิธีการเดิมๆ การทำเมืองให้น่าอยู่ การสร้างโอกาสการมีงานทำ และการให้การบริการที่จำเป็น เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คูริติบาเป็นเมืองที่มีความสามารถในการแข่งขันสูง ผนวกกับคุณสมบัติที่ดีอื่นๆ ที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ชาวเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลอย่างดี ทำให้คูริติบาเป็นเมืองน่าอยู่และยั่งยืน

ดวงจันทร์ เจริญเมือง (2546) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปรัชญาตะวันออกในการบริหารจัดการเมือง ในเอเชีย 2 เมือง คือ เมืองนารา(Nara) ในญี่ปุ่น และบาหลี (Bali) ในอินโดนีเซีย เป็นกรณีศึกษา ในหนังสือ “เมืองยั่งยืนในเอเชีย: แนวคิดและประสบการณ์จากเมืองนาราและบาหลี” โดยพิจารณาตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม กายภาพ ความเชื่อดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนศาสนา รวมทั้งนโยบายระดับชาติ และปัจจัยจากภายนอก

การศึกษาเมืองนารา พบว่า มีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีความสำคัญต่อความยั่งยืนของเมืองนารา ได้แก่ ปัจจัยที่หนึ่ง การนโยบายระดับชาติให้เมืองเป็นเมืองประวัติศาสตร์ของชาติ และการมีแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ ปัจจัยที่สอง คือการประกาศเทศบัญญัติหลายเทศบัญญัติและการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ประวัติศาสตร์ของเทศบาลเมืองที่ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์เมืองเก่า ปัจจัยที่สาม ความเชื่อดั้งเดิมและศาสนา มีอิทธิพลเป็นอย่างสูงต่อคนนารา การเคารพธรรมชาติ การรักความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นผลมาจากคำสอนของชินโต ซึ่งยังผลให้คนนาราคูแลบ้านช่องและเมืองให้สะอาดเรียบร้อย และอยู่อย่างอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ โดยเก็บรักษาต้นไม้ใหญ่และพื้นที่สีเขียวไว้เป็นอย่างดี ปัจจัยที่สี่ ความภาคภูมิใจในรากเหง้าและภูมิใจที่ได้อาศัยอยู่ในเมืองหลวงแห่งแรกของญี่ปุ่น ทำให้คนนาราสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี และมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นอาคารบ้านเรือนและอาคารทางศาสนา ปัจจัยที่ห้า กระบวนการสร้างสรรค์เมือง (Machizukuri) ทำให้มีการก่อตั้งศูนย์สร้างสรรค์เมืองนารา หรือศูนย์นารามาชิซึคิริ (Naramachizukuri Center, Inc.) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเก็บรักษาพื้นที่เก่าของเมือง ซึ่งรวมถึงการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เมือง บรรยากาศเมืองประวัติศาสตร์ และบ้านไม้แบบดั้งเดิม ปัจจัยที่หก โชไนไก (Chonagai) หรือสมาคมชุมชน ซึ่งทุกคนที่อาศัยอยู่จะต้องเป็นสมาชิกและเสียค่าสมาชิก สมาคมนี้อุทิศความตระหนักและสำนึกต่อชุมชน รวมทั้งจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดูแลชุมชนของตน ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดมีส่วนสำคัญทำให้นาราเป็นเมืองยั่งยืน

การศึกษาเมืองบาหลิ ประเทศอินโดนีเซีย พบว่า ปัจจัยภายนอกระดับนานาชาติมีความสำคัญพอๆ กับปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยที่หนึ่ง กระบวนการ “ทำบาหลิให้เป็นบาหลิ” (The Balinization of Bali) เพื่อทดแทนการรุกรานอย่างโหดเหี้ยมตอนที่ดัชชี่เข้ายึดครองบาหลิ เพื่อการเก็บรักษาวิถีชีวิตแบบบาหลิ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ท้องถิ่นในการที่จะธำรงอัตลักษณ์ของตน ปัจจัยที่สอง ธนาคารโลกได้แนะนำการวางแผนแม่บทเพื่อการท่องเที่ยว ได้ทำให้เกิดการกำหนดแหล่งท่องเที่ยว และการอนุรักษ์เกาะอย่างเข้มข้น และให้บางจุดได้รับการพัฒนาแบบสมัยใหม่และเก็บรักษาจุดอื่นๆ ปัจจัยที่สาม นโยบายของรัฐบาลอินโดนีเซียที่รณรงค์ให้ทำการท่องเที่ยวให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและทำสังคมให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว (The Socialization of tourism and touristic social) ทำให้ชาวบาหลิยอมรับการท่องเที่ยวในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ประการที่สี่ อินโดนีเซียแบบบาหลิเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญที่สุดสำหรับกรณีบาหลิ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับพระเจ้า คนกับคน และคนกับสภาวะแวดล้อมเป็นคำสอนของอินโดนีเซีย ซึ่งได้รับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ความเชื่อในหลักคำสอนของศาสนาทำให้ชาวบาหลิดำรงอยู่อย่างอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ และไม่ใช้ทรัพยากรฟุ่มเฟือย ปัจจัยที่ห้า กลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งซึ่งรวมตัวกันแสดง

รายการต่างๆ ซึ่งเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าชม ทำให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปถึงมือชาวบ้านอย่างแท้จริง ชุมชนที่เข้มแข็งทำให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างยุติธรรม

อย่างไรก็ดี เมืองบาหลียังคงพบปัญหาการแพร่ระบาดของโรคซาร์ส และวิกฤติการขาดแคลนน้ำ การทำลายระบบนิเวศด้วยการตัดป่าชายเลน ตามมาด้วยการพังทลายของชายหาด การไหลซึมของน้ำทะเลมาสู่น้ำจืด ตลอดจนในแง่ของสังคม การครอบงำโดยวัฒนธรรมจากภายนอก และการอพยพเข้าของคนต่างเชื้อชาติและศาสนา จะสร้างปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงในอนาคต ในสายตาของคนบาหลี

จงดี ทองคำ (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน : กรณีศึกษาหมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษากระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของสมาชิกชุมชนคีรีวงจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงผ่านบริบททางสังคมเศรษฐกิจ วิกฤตทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเป็นเวลา 2 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2547

จากผลการศึกษาพบว่ากระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชนนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีหลากหลายมิติ ภายใต้อัตลักษณ์ความสัมพันธ์ที่มีความซับซ้อน เช่น ความสัมพันธ์แนวระนาบ ความสัมพันธ์ของการต่อรองแบบเท่าเทียมและความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ เป็นต้น ขณะเดียวกันก็สัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมที่ส่งผลต่อลักษณะการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลและชุมชน เช่น อาณาบริเวณของชุมชน การทำสวนสมรม การนียมตนเองและลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่ม ชุมชน ประเพณีและความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันของชาวคีรีวง เป็นต้น ทำให้เกิดการรวมตัวกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างทักษะและสร้างทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจและตามปัญหาที่พบในบริบทของวิถีชีวิต มีการติดตามสถานการณ์ ประเมิน, วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลและปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เกิดพลังในการเผชิญหน้า แก้ปัญหาต่อรองและส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ในอีกทางหนึ่งได้มีการสร้างเวทีการเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้สู่สมาชิกของชุมชน ตลอดจนถ่ายทอดและผลิตซ้ำอุดมการณ์ของบรรพบุรุษผ่านกิจกรรมเชิงประเพณีสู่สมาชิกของชุมชน เป็นต้น ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการเรียนรู้และความเข้มแข็งในการสร้างพื้นที่ทางสังคมแก่ชุมชน

บุญอนันต์ พันิชทรัพย์ และ พลาพรรณ คำพรรณ (2548) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการสร้างสรรค์คีนพลังสู่ชุมชน : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ผู้บริหารราชการส่วนท้องถิ่น ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล จำนวน 198

ตัวอย่าง ผู้นำองค์กรในตำบลและหมู่บ้าน จำนวน 612 ตัวอย่าง และประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการ จำนวน 1,260 ตัวอย่างจาก 9 จังหวัด ในทั่วทุกภาคของประเทศ พบว่า แนวคิด หลักการ การดำเนินการ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็น โครงการพัฒนาเพื่อส่งเสริมรายได้ที่มีการผสมผสานของภาคีการพัฒนาเข้าสู่ชุมชนที่เป็นรูปธรรมจนเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม การกำหนดเป้าหมายกลุ่ม การบริหารจัดการ และการระดมความคิดเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งปรับปรุงให้ดีขึ้น หน่วยงานต่างๆจากภาครัฐเข้ามาช่วยพัฒนาโดยสนับสนุนผ่านแผนงาน แผนเงิน บุคลากร และเทคโนโลยี การผสมผสานอย่างเป็นรูปธรรมลงสู่ชุมชน จึงเป็นการพัฒนาเชิงบูรณาการสู่ชุมชน ส่งผลต่อเศรษฐกิจของชุมชน สมาชิกในกลุ่มมีอาชีพเสริมและมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ครอบครัวของสมาชิกกลุ่ม มีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย

กลไกการบริหารและกระบวนการทางสังคมดังกล่าว ทำให้เกิดการดำเนินงานในรูปกลุ่มในรูปคณะบุคคล สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมบริหารจัดการทุน และร่วมรับผลประโยชน์ การเรียนรู้การทำงานในลักษณะดังกล่าวทำให้กลุ่มเข้มแข็งขึ้น เมื่อกลุ่มอาชีพเข้มแข็งย่อมส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชนทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่ม พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ภายใต้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่ม และกลุ่มกับชุมชน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

ณัฐนรี ศรีทอง (2549) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน : ศึกษากรณีบ้านหนองบัว หมู่ที่ 4 ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปริมาณและคุณภาพของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมในแต่ละองค์ประกอบกับการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน และ เพื่อพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่และมีคุณค่าให้อยู่ในหมู่บ้านต่อไป ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วย ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านและประชาชนรวม 240 คน

ผลจากการวิจัยพบว่า ประชาชนในหมู่บ้านมีความผูกพันกัน ระบบเครือญาติจึงมีความช่วยเหลือกันในทุก ๆ เรื่อง สมาชิกเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มในหมู่บ้าน ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและอาชีพ แต่อย่างไรก็ตามประชาชนในหมู่บ้านกลับมีปัญหาเจ็บป่วยด้านสุขภาพทางกายอยู่ถึงร้อยละ 40 ของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด สถาบันครอบครัวมีความอบอุ่น พ่อแม่อบรมบุตรหลานให้มีความรับผิดชอบเป็นประจำทุกวัน มีโรงเรียนวัดศรีอุปการาม (วัดหนองบัว) และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ผู้ปกครองสนับสนุนให้เด็กในบ้านเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประชาชนในหมู่บ้านไปทำบุญและปฏิบัติศาสนกิจ ณ วัดศรีอุปการาม (วัดหนองบัว) และให้ความเคารพ นับถือ รูปปั้นของหลวงปู่ยิ้มและหลวงปู่เหรียญกันมาก

ประชาชนไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งในหมู่บ้านทุกครั้ง และเข้าไปร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญขึ้น ด้านวัฒนธรรม พบว่า ประชาชนเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักพุทธศาสนา ชื่นชมต่อศิลปปะการแกะสลักบนประติมากรรม มีศิลปะในการประกอบอาหารพื้นบ้านจากสมุนไพร ให้ความเคารพผู้สูงอายุ ด้วยการไหว้ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จัดประเพณีวันสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ร้อยพรรษา บวชพระ ลอยกระทง ด้านองค์ความรู้ พบว่า ประชาชนในหมู่บ้านมีความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการทำอาหารจากสมุนไพรไทย และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่บุตรหลาน ด้วยการแนะนำ บอกต่อให้ควารู้ สั่งสอน สาทิต เพื่อให้เห็นคุณค่าและปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตประจำวัน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า แม่น้ำแควใหญ่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้านใช้ประโยชน์ในการทำการเกษตร อุปโภค บริโภค เป็นสถานที่ท่องเที่ยว พักผ่อนและหาปลา นอกจากนี้ยังพบว่าองค์ประกอบในเรื่องคุณภาพของคน ความเข้มแข็งของสถาบันสังคม การยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรม จำนวนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองแต่อย่างใด

วิชุดา มาตันบุญ (2550) ได้จัดทำงานวิจัย เรื่อง การจัดการกองทุนชุมชนในชนบท: กรณีศึกษาชุมชนพื้นราบ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกองทุนชุมชนในชนบท ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการ รวมถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการกองทุนในชุมชนชนบท มีพื้นที่วิจัย 2 หมู่บ้านจากสองจังหวัด คือ บ้านสันสลิด อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย และบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การทำกลุ่มสนทนา การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการกองทุนชุมชนของทั้งสองแห่งมีความแตกต่างกันตามสภาพและเงื่อนไขทางสังคม กล่าวคือ บ้านสามขามีจำนวนกลุ่มมากถึง 40 กองทุน มีการบริหารจัดการกองทุนชุมชนโดยให้อิสระในการบริหารกับแต่ละกองทุน แต่จะมีคณะกรรมการกลางคอยดูแลและตรวจสอบการทำงานของกองทุนเล็ก ๆ ภายในชุมชน มีการจัดทำฐานข้อมูลที่ชัดเจนและสามารถเข้าถึงได้ง่าย ส่วนบ้านสันสลิดมีกองทุนจำนวน 30 กองทุน มีรูปแบบการบริหารแบบให้อิสระในการบริหารกับแต่ละกองทุนเช่นเดียวกัน มีคณะกรรมการกองทุนขนาดใหญ่และผู้อาวุโสในหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงที่คอยแนะนำการทำงาน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการกองทุนชุมชนมีทั้งปัจจัยภายใน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของชุมชน ผู้นำ สภาพแวดล้อม ความสามัคคี การให้ความร่วมมือของคนในชุมชน ผู้นำร่วมของคนในชุมชน เครือข่ายระหว่างคนและองค์กรภายในชุมชน และปัจจัยภายนอก

ชุมชน ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก และการมีเครือข่ายภายนอกชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารกองทุนชุมชนทั้งสองชุมชน คือ ปัญหาการขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของคณะกรรมการ จนเกิดวิกฤตปัญหาการยกยอกเงินของผู้จัดการธนาคารที่บ้านสันติจิต จังหวัดเชียงราย ปัญหาหนี้สิน ปัญหาความเครียด รวมทั้งคณะกรรมการที่บริหารงานส่วนใหญ่เป็นคนเดิม เป็นคณะกรรมการซ้ำ ๆ กันหลายกองทุน ทำให้ไม่มีการถ่ายถอดประสบการณ์การทำงานไปยังคนรุ่นใหม่

หาญศึก ทรงสวัสดิ์ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาเทศบาล ตำบลท่าข้าม อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่เป็นผู้แทนครัวเรือนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งจำนวน 210 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้แทนครัวเรือนที่มีเพศ อายุ และสถานภาพทางสังคมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งไม่แตกต่างกัน และพบว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็งแตกต่างกัน

บังอร เทพเทียน และคณะ (2551) ได้ศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ : เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวเข้มแข็ง โดยวิธีการ : ดำเนินการสำรวจครัวเรือนในทุกภาคของประเทศไทย โดยใช้วิธีการสุ่มหลายขั้นตอนจำนวนครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 4,778 ครัวเรือน การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์โดยพนักงานสัมภาษณ์ที่เป็นบุคคลในพื้นที่และได้รับการอบรมจากผู้ควบคุมภาคสนามมาแล้วเป็นอย่างดีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ Logistic Regression ในการวิเคราะห์ผลการศึกษา : พบว่าครอบครัวที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (มีความสมดุลทางรายได้กับรายจ่าย) และครอบครัวที่สมาชิกในครัวเรือนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน (มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันเรื่องอาหารต่อกัน และมีกิจกรรมร่วมกันทั้งในและนอกครัวเรือน) รวมทั้งเป็นครอบครัวที่มีอารมณ์ร่าเริงแจ่มใส ไม่ดื่มสุรา และมีหลักประกันในชีวิต ปัจจัยที่กล่าวมานี้มีความสำคัญต่อครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย อย่างไรก็ตามครอบครัวเข้มแข็งค่อนข้างเป็นนามธรรมอยู่มาก

พิชราวลี ศรีชัย (2552) ศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลางดง ตำบลศิลาลอย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการวิเคราะห์ กลยุทธ์ต่าง ๆ หรือเทคนิควิธีของผู้นำชุมชนที่สามารถพลิกฟื้นสังคมอ่อนแอไปสู่สังคมแห่งความเข้มแข็ง จากการศึกษาพบว่า การมีสภา 59 และการจัดทำแผนชุมชน เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่ทำให้เกิดการหลอมรวมคนในชุมชนและเป็นการผนึกกำลังประสานประโยชน์เป็นหนึ่งเดียว การมีสภา 59 เป็นพื้นฐานที่มั่นคงในระบบประชาธิปไตย การ

จัดทำแผนชุมชน เป็นการสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ กองทุนชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาพลิกฟื้นเศรษฐกิจ สังคม ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพัฒนาพลิกฟื้นให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง แผนชุมชนเป็นแผนที่ชีวิตของสังคมให้ดำเนินไปตามแนวทางที่ได้ร่วมกันคิดแก้ปัญหาเพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนบ้านหนองกลางดง สภา 59 และแผนชุมชนถือเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านหนองกลางดงเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

สรุปการศึกษาค้นคว้า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ได้องค์ความรู้ที่สามารถนำสร้างกรอบในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้ ใช้วิธีการประยุกต์ ให้สอดคล้องกับ สภาพที่แท้จริงของชุมชน ของหมู่บ้านตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว และได้ตัวแปรสำหรับการศึกษาโดยมีรายละเอียดของแต่ละตัวแปร ที่กำหนดเป็นขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้ ภาพที่ 2-7

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

IV ชุมชนเข้มแข็ง (Stronger Village Communities)
IV1 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning organization community)
IV1.1 การติดต่อสื่อสาร
IV1.1.1 สถานที่พบปะหารือสนทนาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
IV1.1.2 ความถี่ของงานประเพณี เทศกาลและพิธีกรรมในชุมชน
IV1.1.3 การสนทนาและการยอมรับฟังความคิดเห็นจากคนนอกชุมชน
IV1.1.4 การกระจายข่าวสารชุมชน
IV1.2 กระบวนการเรียนรู้
IV1.2.1 การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง
IV1.2.2 การเรียนรู้เป็นทีมด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์
IV1.2.3 การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง
IV1.2.4 การเรียนรู้จากประสบการณ์ความสำเร็จของผู้อื่น
IV1.3 การถ่ายทอดความรู้
IV1.3.1 การถ่ายทอดความรู้ อุทิศตนวัฒนธรรม ในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ของชุมชน
IV1.3.2 การถ่ายทอดทักษะทางสังคม
IV1.3.3 การถ่ายทอดความรู้เชี่ยวชาญด้านอาชีพ
IV1.3.4 การถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต
IV1.4 การเรียนรู้จากภายนอก
IV1.4.1 การศึกษาสูง
IV1.4.2 การเชิญวิทยากรบรรยาย
IV1.4.3 การเรียนรู้จากสื่ออื่นๆ
IV1.4.4 การเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ
IV2 ชุมชนที่มีการพึ่งตนเอง (self-sufficiency community)
IV2.1 การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน
IV2.1.1 มีระบบการออมของครอบครัวและชุมชน
IV2.1.2 มีสภาพการค้างชีวิตและจัดการชุมชนอย่างพอเพียง
IV2.1.3 ผลผลิตของชุมชนมีหลากหลายและมีคุณภาพเชื่อถือได้
IV2.1.4 มีระบบเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน
IV2.2 การพึ่งตนเองทางการเมือง
IV22.1. มีความสามารถในการเจรจาและสร้างอำนาจต่อรอง
IV22.2. มีการปรึกษาหารือเพื่อการตัดสินใจกับปัญหาของชุมชน
IV22.3. มีระบบความยุติธรรมในชุมชน
IV22.4. มีการตรวจสอบระบบการบริหารงานของชุมชน
IV2.3 การพึ่งตนเองด้วยทุนทางสังคม
IV23.1 ยึดถือหลักธรรมในศาสนาในมโนคติเกิดความรัก ห่วงใย เอื้ออาทร ต่อกันเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชน
IV23.2 มีกลุ่ม องค์การชุมชน ประชาสังคม และอาสาสมัครชุมชน
IV23.3 มีการนำเอาทรัพยากรของชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุด
IV23.4 มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

DV ชุมชนยั่งยืน (Sustainable Communities)
DV1 ชุมชนเพื่อการพัฒนามนุษย์ (Human development Community)
DV1.1 พฤติกรรม
DV1.1.1 มีความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์
DV1.1.2 มีความเสมอภาคทางโอกาส
DV1.1.3 มีการจัดความยากจน
DV1.1.4 มีการรักษาศิลปวัฒนธรรม
DV1.2 วิถีชีวิต
DV1.2.1 สร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิต
DV1.2.2 ดำเนินชีวิตได้อย่างปลอดภัยมั่นคง
DV1.2.3 มีการเรียนรู้ตลอดเวลาทั้งชีวิต
DV1.2.4 มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนทุกคน
DV1.3 การพัฒนาจิตใจ
DV1.3.1 แบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
DV1.3.2 ภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
DV1.3.3 ร่วมกันดูแลและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ
DV1.3.4 สร้างเจตคติที่คิดสิ่งแวดล้อมและเลิกความคิดที่เห็นแก่ตัว
DV1.4 การพัฒนาคุณภาพ
DV1.4.1 มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์
DV1.4.2 มีความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลาย
DV1.4.3 มีรายได้และอาชีพที่มั่นคง
DV1.4.4 มีพัฒนาแบบของครัวเรือนให้เกิดความสมดุล
DV2 ชุมชนเพื่อการพัฒนาสีเขียว (Green Development Community)
DV2.1 ประชากร
DV2.1.1 มีการสร้างพลังการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ
DV2.1.2 มีการกำหนดกฎ ระเบียบ นโยบายการจัดการทรัพยากร
DV2.1.3 มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน
DV2.1.4 ลงมือแก้ไขสิ่งแวดล้อมที่เสียไปและป้องกันไม่ให้เกิดใหม่
DV2.2 ผลภาวะ
DV2.2.1 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร
DV2.2.2 มีระบบการกำจัดขยะที่เป็นรูปธรรม
DV2.2.3 การมีสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตที่ดี
DV2.2.4 ไม่ก่อมลพิษทางน้ำและทางอากาศ

ภาพที่ 2-7 ตัวแปรต้นชุมชนเข้มแข็งและตัวแปรตามชุมชนยั่งยืน ตามกรอบแนวคิดการวิจัย

<p>IV ชุมชนเข้มแข็ง (Stronger Village Communities)</p> <p>IV2.4 การพึ่งตนเองด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน</p> <p>IV2.4.1 เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะด้วยความสมัครใจ</p> <p>IV2.4.2 มีอิสระและโอกาสในการแสดงความคิดเห็น</p> <p>IV2.4.3 ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมประเมินผล</p> <p>IV2.4.4 รู้ถึงความเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อชุมชน</p> <p>IV3 ชุมชนที่มีความปลอดภัยและสันติภาพ(Safety & peaceful community)</p> <p>IV3.1 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน</p> <p>IV3.1.1 มีสติการเกิดอุบัติเหตุในชุมชนน้อย</p> <p>IV3.1.2 มีสติการเกิดอาชญากรรมในชุมชนน้อย</p> <p>IV3.1.3 มีปัญหาสุขภาพจิตในชุมชนน้อย</p> <p>IV3.1.4 ไม่มีการสร้างอิทธิพลในพื้นที่ที่ไม่เป็นธรรม</p> <p>IV3.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิต</p> <p>IV3.2.1 ได้รับดูแลในเรื่องสุขภาพอนามัย โรคภัยไข้เจ็บและเวชกรรมป้องกัน</p> <p>IV3.2.2 ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง</p> <p>IV3.2.3 มีสวัสดิการภายในชุมชน</p> <p>IV3.2.4 มีการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชนที่ดีและสวยงาม</p> <p>IV3.3 ระบบป้องกันในชุมชน</p> <p>IV3.3.1 มีการจัดระบบเฝ้าระวังในชุมชน เวิร์ช อาสาสมัครสำรวจบ้าน</p> <p>IV3.3.2 มีการยอมรับคอกฎ ระเบียบ ข้อบังคับในชุมชน</p> <p>IV3.3.3 มีระบบการแจ้งเตือนภัย/สัญญาณเตือนภัย</p> <p>IV3.3.4 มีการให้ความรู้ด้านความปลอดภัยแก่ชุมชน</p> <p>IV3.4 การมีความสุขในชุมชน</p> <p>IV3.4.1 มีความสัมพันธ์ในครอบครัวที่แน่นแฟ้น และอบอุ่น</p> <p>IV3.4.2 มีรายได้และมีอาชีพที่มั่นคง</p> <p>IV3.4.3 มีความสามัคคีที่รู้จักสามัคคีในชุมชน</p> <p>IV3.4.4 อาศัยอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข</p> <p>IV4 ชุมชนที่มีภาวะผู้นำ (Leadership community)</p> <p>IV4.1 การมีวิสัยทัศน์</p> <p>IV4.1.1 มีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนอย่างชัดเจน</p> <p>IV4.1.2 มีความสามารถในการมองเห็นปัญหา</p> <p>IV4.1.3 มีความสามารถในการคาดการณ์ในอนาคต</p> <p>IV4.1.4 มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการพัฒนาชุมชน</p> <p>IV4.2 การสร้างแรงจูงใจ</p> <p>IV4.2.1 มีการกระตุ้นให้ทำงานด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ</p> <p>IV4.2.2 มีความสามารถในการพูดโน้มน้าวใจ</p> <p>IV4.2.3 มีการใช้ศิลปะในแนะนำการทำงาน</p> <p>IV4.2.4. กระทำตนเองให้เป็นแบบอย่างที่ดี</p> <p>IV4.3 การมีบริบท</p> <p>IV4.3.1 ได้รับการยอมรับนับถือจากสมาชิกชุมชน</p> <p>IV4.3.2 สมาชิกชุมชนให้ความเคารพ เชื่อฟัง</p> <p>IV4.3.3 แก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างซื่อตรงและยุติธรรม</p> <p>IV4.3.4 ได้รับความชื่นชมจากความสำเร็จของงาน</p>	<p>DV ชุมชนยั่งยืน (Sustainable Communities)</p> <p>DV2.3 ทรัพยากร</p> <p>DV2.3.1 มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม</p> <p>DV2.3.2 มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์</p> <p>DV2.3.3 มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชนศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยว</p> <p>DV2.3.4 มีการลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>DV3 ชุมชนเพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ (Creative Development Community)</p> <p>DV3.1 วิทยาศาสตร์</p> <p>DV3.1.1 มีการนำเอาความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อดำรงชีวิต</p> <p>DV3.1.2 มีการอนุรักษ์พลังงานและการใช้พลังงานทดแทน</p> <p>DV3.1.3 มีการให้การศึกษาอย่างทั่วถึง</p> <p>DV3.1.4 การอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรให้ไว้ใช้จนถึงลูกหลาน</p> <p>DV3.2 เทคโนโลยี</p> <p>DV3.2.1 ใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน</p> <p>DV3.2.2 มีขอบเขตในการใช้เพื่อความสมดุลของระบบ</p> <p>DV3.2.3 ใช้กระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด</p> <p>DV3.2.4 มีการลดปริมาณของเสียไม่ทำลายสภาพแวดล้อม</p> <p>DV3.3 พหุวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ</p> <p>DV3.3.1 มีการลดการใช้หรือบริโภคสิ่งสิ้นเปลือง</p> <p>DV3.3.2 มีการนำผลิตภัณฑ์ที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่</p> <p>DV3.3.3 มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์แล้วนำกลับมาใช้ใหม่</p> <p>DV3.3.4 มีการใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต</p> <p>DV4 ชุมชนเพื่อการพัฒนาสังคม (Social development Community)</p> <p>DV4.1 การเสริมความพร้อมของชุมชน</p> <p>DV4.1.1 มีการใช้ภูมิปัญญาของชุมชนให้สามารถรองรับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์</p> <p>DV4.1.2 มีการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมที่เกื้อต่อประโยชน์อย่างยุติธรรมทุกชั้น</p> <p>DV4.1.3 มีการสร้างพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยการกำหนดความชัดเจนของนโยบาย</p> <p>DV4.1.4 มีการใช้ทุนทางสังคมให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความยั่งยืน</p> <p>DV4.2 การสร้างความสมดุลของระบบ</p> <p>DV4.2.1 ใช้การแก้ปัญหาอย่างบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง</p> <p>DV4.2.2 หากทางลดทำลายค่านิยมและพฤติกรรมไม่เหมาะสม</p> <p>DV4.2.3 เชื่อมโยงการพัฒนาทุกมิติในการดำรงชีวิตการมองแบบองค์รวม</p> <p>DV4.2.4 มุ่งถึงวัตถุประสงค์หลักคือวิถีชีวิตที่ยั่งยืนของคนไทย</p>
---	---

ภาพที่ 2-7 (ต่อ)

IV ชุมชนเข้มแข็ง (Stronger Village Communities)	DV ชุมชนยั่งยืน (Sustainable Communities)
IV4.4 สำนักต่อการเป็นผู้นำ IV4.4.1 ขอมรับในความสำเร็จและความล้มเหลว IV4.4.2 เปิดโอกาสและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น IV4.4.3 มีความมุ่งมั่นและเสียสละ IV4.4.4 มีคุณธรรมและจริยธรรม	
IV5 ชุมชนที่มีเครือข่าย (Networks of community)	
IV5.1 ความร่วมมือ IV5.1.1 มีความหลากหลายทั้งกิจกรรม/องค์กร IV5.1.2 ใช้ความร่วมมือเพื่อกิจกรรมสาธารณะและการเจรจาต่อรอง IV5.1.3 มีการติดต่อสื่อสารแนวราบ (เป็นสาธารณะ) ในลักษณะความสัมพันธ์ที่ดี IV5.1.4 การประสานงานที่เกินความสามารถของชุมชน	
IV5.2 การสนับสนุนจากภายนอก	
IV5.2.1 อปท. ให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านการพัฒนา IV5.2.2 ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก IV5.2.3 มีการติดต่อแลกเปลี่ยนทางการค้า IV5.2.4 มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน	
IV5.3 การสร้างเครือข่าย	
IV5.3.1 มีเพื่อน และพวกพ้องในการทำงาน IV5.3.2 มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน IV5.3.3 มีการเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานร่วมกัน IV5.3.4 สามารถประยุกต์ งบประมาณ เวลาได้	
IV6 ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality community)	
IV6.1 การสำนึกความเป็นชุมชน	
IV6.1.1 มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน IV6.1.2 มีความรู้สึกมั่นคงชอบนันทนาการ IV6.1.3 มีความรู้สึกสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม IV6.1.4 แสดงความรับผิดชอบต่อชุมชนร่วมกัน	
IV6.2 ชุมชนที่มีน้ำใจ	
IV6.2.1. ไม่เบียดเบียนเอาเปรียบต่อส่วนรวม IV6.2.2. เสียสละเพื่อส่วนรวม IV6.2.3. มีการแบ่งปันต่อกัน IV6.2.4. มีการช่วยเหลือระหว่างกัน	
IV6.3 ชุมชนที่มีคุณธรรม	
IV6.3.1 มีการเคารพในระบบอาวุโสในชุมชน IV6.3.2 มีการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข IV6.3.3 มีความเมตตากรุณาต่อกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ IV6.3.4 มีการพึ่งพาอาศัยกัน	
IV6.4 ชุมชนที่มีชีวิต	
IV6.4.1 มีค่านิยมต่อความเชื่อสูงสุดร่วมกัน IV6.4.2 มีวิวัฒนาการด้วยตัวของชุมชน IV6.4.3 มีวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชน IV6.4.4 มีความสัมพันธ์ในแนวราบ	

ภาพที่ 2-7 (ต่อ)